

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АТО**

Виконав: магістрант 2-го курсу, групи 8.2818-з
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне
управління та адміністрування»
Г.О. Бурцева

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії
та управління, доцент,
к.н. з держ.управління Заїка О.В.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
к.філос.н. Цапліна І.С.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та управління

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2019 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Бурцевій Ганні Олександрівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО

керівник роботи Заїка Олена Вікторівна, к.н.з держ.упр., доцент,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвердені наказом ЗНУ від «29» травня 2019 року № 802-с

2. Строк подання студентом роботи 12 грудня 2019 року

3. Вихідні дані до роботи Сухарєв С., Васильєв Д. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Київ. 2015. 56 с.; Воробйов В. В. Досвід провідних країн світу в управлінні сферою охорони здоров'я. Форум права. 2011. № 2. С. 139–146. URL. <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11vvvcoz.pdf>; Дубич К. В. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2015. 451 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати стан наукової розробки проблеми державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей; 2. Здійснити уточнення змісту головних понять дослідження: «соціальний захист», «соціальний захист учасників АТО», «соціальні гарантії», «соціальні стандарти» і «соціальні пільги»; 3. Обґрунтувати основні принципи та методи дослідження, що використовуються у даній роботі; 4. Проаналізувати ресурсний механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції; 5. Дослідити нормативно-правовий механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції; 6. Виявити специфіку організаційно-інституційного механізму державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції; 7. Проаналізувати зарубіжний досвід державно-

управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам ветеранів війни;
8. Розробити шляхи вдосконалення механізмів державно-управлінського
забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Заїка О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	29.05.2019	29.05.2019
Розділ 2	Заїка О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	22.06.2019	22.06.2019
Розділ 3	Заїка О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	21.09.2019	21.09.2019

7. Дата видачі завдання 29 травня 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень 2019	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2019	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2019	виконано
4.	I розділ	Червень 2019	виконано
5.	II розділ	Серпень 2019	виконано
6.	III розділ	Вересень 2019	виконано
8.	Систематизація висновків	Листопад 2019	виконано
9.	Нормоконтроль	Грудень 2019	виконано

Студент _____ Г.О.Бурцева
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ О.В.Заїка
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Цапліна І.С.
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 96 сторінок, 130 позицій у списку літератури.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ АТО, СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ,
СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ, СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ

Мета дослідження: вивчення особливостей державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО та розробка практичних рекомендацій.

Об'єкт дослідження: державне регулювання соціального захисту населення.

Предмет дослідження: державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО.

Методи дослідження: аналіз, синтез, інституціональний, емпіричний

Новизна дослідження: пропонуються шляхи удосконалення нормотворчої діяльності в умовах децентралізації публічного управління в Україні.

Гіпотеза: вдосконалення державно-управлінських механізмів сприятиме покращенню системи забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції.

Висновки: 1. Існує необхідність вдосконалення кадрового механізму вироблення належної кадрової політики, зокрема при укомплектуванні штату новоствореного Міністерства у справах ветеранів України залучати експертів з числа учасників АТО з досвідом або без досвіду роботи на державній службі..

2. Термінова необхідність додаткових досліджень питання формування моделі забезпечення модернізації державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, що передбачає взаємодію суб'єктів державного регулювання на засадах партнерства та багаторівневої участі, враховує дотримання базових принципів державного регулювання в указаній сфері.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АТО.....	9
1.1. Стан наукової розробки проблеми державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей.....	9
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальний захист», «соціальний захист учасників АТО», «соціальні гарантії», «соціальні стандарти» і «соціальні пільги».....	12
1.3. Принципи та методи дослідження державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО	21
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АТО.....	24
2.1. Нормативно-правовий механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції	24
2.2. Організаційно-інституційний механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції	37
2.3. Ресурсний механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АТО.....	58
3.1. Зарубіжний досвід державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам ветеранів війни та перспективи його використання в Україні.....	58
3.2. Практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції.....	67
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна українська держава набуває нового досвіду державного управління в умовах соціально-економічних і політичних змін, внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на становлення і розвиток України. Анексія Автономної Республіки Крим та початок збройного конфлікту на Сході України разом з іншими викликами сьогодення потребували від органів публічної влади належного реагування, в тому числі в соціально-економічній сфері. У перехідний період українського державотворення, а саме після завершення Революції гідності, для відсічі зовнішній агресії навесні 2014 р. в Україні введено правовий режим антитерористичної операції (АТО) через термінову необхідність в умовах, що склалися, провести вибори Президента України та народних депутатів до українського парламенту, стабілізувати економічну і суспільно-політичну ситуацію в державі. Антитерористичну операцію на Сході України у квітні 2018 р. було перейменовано на розширену антитерористичну операцію в межах операції Об'єднаних сил (ООС). Зазначені заходи зумовили появу абсолютно нової для національного законодавства категорії осіб – службовців військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та особисто брали участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах АТО в період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів (далі – учасників АТО). Виникла нагальна необхідність визначення та закріплення гарантій соціального захисту цієї категорії осіб.

Актуальним постало питання забезпечення соціального захисту членів сімей учасників АТО, особливо загиблих воїнів, осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема тих, які отримали поранення, каліцтво, контузію чи інші ушкодження.

Проблемна ситуація полягає у тому, що отримання статусу учасника бойових дій учасниками АТО не гарантує належний рівень соціального захисту, про що свідчить порушення прав цієї категорії осіб з боку роботодавців, транспортних перевізників, інших установ та організацій. Вітчизняний та зарубіжний досвід підтверджує, що недоліки у сфері соціального захисту негативно позначаються на морально-психологічному стані ветеранів війни, що знижує рівень їх стресостійкості, призводить до загострень посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і є суттєвою загрозою обороноздатності, соціальній безпеці як окремих регіонів, так і держави в цілому.

Наявність проблем теоретичного і прикладного характеру в указаній сфері підвищує потребу у співпраці органів публічної влади з підприємницькими структурами, організаціями громадянського суспільства, науковцями, практиками в різних галузях діяльності, а також залучення учасників АТО та членів їхніх сімей до формування і реалізації державної соціальної політики.

Об'єктом дослідження виступає державне регулювання соціального захисту населення.

Предмет дослідження – державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО.

Метою дослідження є вивчення особливостей державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО та розробка практичних рекомендацій.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей;
- здійснити уточнення змісту головних понять дослідження: «соціальний захист», «соціальний захист учасників АТО», «соціальні гарантії», «соціальні стандарти» і «соціальні пільги»;
- обґрунтувати основні принципи та методи дослідження, що

використовуються у даній роботі;

- проаналізувати ресурсний механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції;

- дослідити нормативно-правовий механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції;

- виявити специфіку організаційно-інституційного механізму державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції;

- проаналізувати зарубіжний досвід державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам ветеранів війни;

- розробити шляхи вдосконалення механізмів державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у ньому пропонуються заходи щодо поліпшення системи надання соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції.

Гіпотеза: вдосконалення державно-управлінських механізмів сприятиме покращенню системи забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції.

Апробація роботи. Результати дослідження було представлено на конференції: VII Міжнародна заочна науково-практична конференція «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» 29 листопада 2019 р. (м. Запоріжжя)

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

1.1. Стан наукової розробленості проблеми державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей.

Події на Сході України актуалізували у 2014 році проблему соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, розв'язання якої виявилось справжнім викликом для українського суспільства. Фактично поява нових категорій соціального захисту (учасники АТО, Революції Гідності, члени їхніх сімей, внутрішньо переміщені особи, ін.) вплинула на розширення меж соціального захисту та разом з тим ускладнила наявні проблеми і суперечності вітчизняної системи соціального захисту населення України. Аналіз наукових джерел за останні п'ять років свідчить про збільшення інтересу науковців та практиків до даної тематики. Утім, переважна більшість сучасних досліджень присвячена вивченню окремих аспектів державного регулювання сфери соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, що підкреслює важливість системного розгляду досліджуваного питання, подальших теоретичних й практичних розробок для розв'язання важливої проблеми у галузі науки «Державне управління».

Для з'ясування змісту забезпечення соціальних гарантій були використані дослідження щодо:

– регулювання соціальної сфери на державному (В. Я. Бідак, І. Ф. Гнибіденко, В. В. Лаврухін, М. А. Мащенко, І. В. Рудкевич, М. В. Туленков [12]) і місцевому рівні (О. В. Берданова, Н. М. Гринчук, К. В. Дубич, М. О. Солдатенко, О. Ю. Приймак [2; 21; 65; 115; 40]);

– соціального захисту дітей, молоді, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, вразливих верств та економічно активного населення (П. В. Базилюк, О. М. Палій, П. І. Шевчук [1; 38; 120]);

– соціальної політики (Ю. О. Махортов, Н. А. Телічко [111]), оптимізації системи соціального захисту (О. А. Кочемировська, О. М. Пищуліна [29] та ін.);

– особливостей державного регулювання в площині охорони здоров'я (В. В. Воробйов [7], О. І. Краснова), економічній (О. Ю. Оболенський, О. С. Поважний [12; 19]), науково-технічній (В. В. Дунаєва, Ф. Ю. Поклонський) та інноваційній (В. М. Вакуленко, І. О. Дегтярьова [5; 11])

Одні з перших досліджень в означеній сфері проведені М. В. Кравченко (2015 р.). Автором визначено основні проблеми соціального захисту військовослужбовців, які беруть участь в АТО: відсутність ефективного механізму вирішення житлових проблем, невідповідність системи пільгового забезпечення військовослужбовців, ветеранів війни, учасників АТО та членів їхніх сімей, потреба системного вирішення проблеми полегшення адаптації військовослужбовців-учасників АТО до процесів мирного життя.

Проблеми, пов'язані із соціальним захистом учасників АТО та членів їхніх сімей, доповнені у дослідженнях С. О. Кропельницької та Т. В. Солоджук (2016- 2017 рр.) [27], інших авторів [24], зокрема до переліку ключових віднесено проблеми зі здоров'ям, відсутністю власного житла, роботи.

Публікація О. І. Харченко та О. М. Мраморнової містить результати дослідження серед ветеранів АТО щодо наявності життєвих проблем, що турбують дану категорію осіб (одним з ініціаторів виступив Фонд ветеранів війни і учасників АТО). Передусім, були визначені: фінансові, а також труднощі з власним здоров'ям, порушення прав щодо забезпечення соціальними гарантіями, у тому числі бюрократія державних органів при оформленні пільг.

Отже, можна визначити основні проблеми учасників АТО та членів їхніх сімей, що зустрічаються у вищезгаданих дослідженнях: житлові, психологічні, матеріальні. На нашу думку, їх наявність переконливо свідчить про необхідність оптимізації системи соціального захисту учасників АТО та особливої уваги з боку держави щодо їх подолання.

Проблема державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасників АТО вивчається експертами Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (далі – НІСД), Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України (Т. М. Котенко, Ю. В. Горемикіна [28], Н. О. Рингач [111-112]), Українського незалежного центру політичних досліджень, Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця [114].

Експерти Науково-дослідного інституту реабілітації інвалідів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, у своїх дослідженнях піднімали питання важливості соціальної реабілітації в комплексній реабілітації інвалідів – учасників АТО [34, с. 161-171]). На базі науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗСУ підготовлені рекомендації щодо психологічної роботи з учасниками АТО на етапі їх відновлення.

У клініці державної установи «Український державний НДІ медико-соціальних проблем інвалідності МОЗ України» піднімалося питання персоніфікованого залучення учасників АТО до реабілітаційних заходів.

Соціальний захист ветеранів війни є предметом досліджень провідних зарубіжних науково-дослідних організацій: Social Work Policy Institute (США), зокрема питання ускладнення в родинях військових, ПТСР, якості наданих послуг даній категорії осіб [125]. Так, одна з ключових науково-дослідних корпорацій RAND з представництвами в Сан-Франциско, Санта-Моніка, Піттсбург, Бостон, Вашингтон, Кембрідж, Брюсель, Канберра, в серії останніх досліджень аналізувала політичні тенденції, ризики, особливості

зовнішньої і внутрішньої політики, в тому числі у сфері соціального захисту ветеранів війни [125].

У цілому отримані результати дозволили сформуванню теоретико-методологічну базу дослідження, виокремити питання, що потребують подальших наукових розвідок, серед яких:

- відсутній ґрунтовний аналіз сутності механізмів державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей та розробок щодо їх удосконалення;

- відсутні комплексні соціологічні дослідження щодо виявлення основних груп проблем учасників АТО та членів їхніх сімей;

- малодослідженими залишаються гендерні аспекти соціального захисту учасниць АТО, питання залучення даної категорії осіб до вироблення державної соціальної політики; джерела та форми фінансування профільних об'єднань учасників АТО, участі громадськості у соціальному захисті учасників АТО;

- потребують подальших розвідок питання щодо форм, рівнів взаємодії суб'єктів державного регулювання, проведення модернізації в означеній сфері;

- потребує додаткового вивчення зарубіжний досвід в означеній сфері з перспективою впровадження кращих управлінських практик та інноваційних підходів в Україні.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальний захист», «соціальний захист учасників АТО», «соціальні гарантії», «соціальні стандарти» і «соціальні пільги»

У наукових джерелах існує велика кількість трактувань поняття «соціальний захист» (англ. social protection), у тому числі серед зарубіжних науковців. Зокрема заслуговує на увагу бачення соціального захисту як державних й приватних ініціатив, у тому числі щодо захисту окремих

категорій осіб від соціальних ризиків, наведене в [115, с. 9]. Представлення соціального захисту як діяльності державного і недержавного сектору знаходимо у працях вітчизняних дослідників: А.М. Ярхо [122, с.51] та В.М. Рошканюка [113, с.629]. Категорія «соціальний захист» зустрічається також у варіації «social security» (з англ. – соціальна безпека, охорона, забезпечення) і трактується як форма соціального забезпечення, зокрема «система платежів, що проводиться урядом літнім людям, з причин хвороби і безробіття та інші» [124]. У США, наприклад, для всієї системи соціального захисту використовують термін «welfare system» (в українському перекладі – добробут), а про соціальне (або пенсійне) забезпечення як складову соціального захисту говорять «social security» [125].

Українські норми соціального забезпечення через призму європейських та міжнародних вимог розглянуто в працях В. А. Гошовської [8]. За Ю. Д. Юрченком різниця між соціальним забезпеченням, що фінансується з державного бюджету, та соціальним захистом (фінансується, крім державного, також з місцевих бюджетів) [114] розглянута за джерелами фінансування. Поділяємо думку А. Ю. Огінської щодо представлення соціального захисту як сукупності заходів, що їх реалізує держава стосовно осіб, які потрапили під дію соціальних ризиків, що призвели до втрати доходу (інших депривацій); у цьому випадку метою соціального захисту є нейтралізація негативних наслідків реалізації соціальних ризиків для добробуту окремого індивіда [339]. Соціальний захист доцільно розглядати у широкому (1) та вузькому (2) розумінні: у першому – до всієї соціальної сфери в суспільстві або як комплекс заходів, пов'язаних із забезпеченням соціальних прав людини і громадянина, у другому – як певна й обмежена сукупність дій, спрямованих на надання індивідам соціальної допомоги під час життєвих негараздів або зважаючи на їх професійний чи соціальний статус [118]. Соціальний захист військовослужбовців у нормативно-правовому полі [100] – функція держави (її діяльність), спрямована на встановлення соціальних/правових гарантій, по-перше, військовослужбовцям

та членам їхніх сімей з метою забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод. По-друге, на задоволення потреб (у законі [100] конкретизовано: матеріальних і духовних). По-третє, підтримку соціальної стабільності у військовому середовищі. За даними [120] до отримання незалежності Україною по відношенню до військовослужбовців застосовували термін «соціальне забезпечення» (що відповідає характеристиці [105]). У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» передбачено провести ряд реформ, у тому числі реформу системи соціального захисту населення [105]. Вважаємо, що проблема соціального захисту учасників антитерористичної операції (далі – АТО) та членів їхніх сімей займає важливе місце в означеній реформі, та серед пріоритетів державної соціальної політики України. На основі узагальнення наукових підходів, аналізу історичного розвитку сформовано бачення особливостей соціального захисту, а для з'ясування сутності соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей у вітчизняній системі соціального захисту, застосовано логіко-семантичний підхід (семантика – з грец. «що позначає»), що дає змогу серед сукупності визначень за обраною тематикою виділити базові, додаткові елементи, основну спрямованість поняття.

Безумовно, соціальний захист військовослужбовців у мирний час має ряд відмінностей від соціального захисту учасників АТО. Базуючись на напрацюваннях О. П. Ковалю [28], серед базових елементів визначення: позитивна сутність визначення, об'єкт впливу; до додаткових елементів відносимо – сутність і суб'єктів впливу, допоміжні ознаки.

Отже, позитивну сутність поняття «соціальний захист учасників АТО» можна представити як стан (рівень) захищеності даної категорії осіб, здатність протистояти сучасним викликам (зовнішнім і внутрішнім), ризикам (нейтралізувати їх), відсутність загроз та небезпек (рівень соціальної безпеки), комплекс заходів щодо поліпшення умов життя даної категорії осіб, недопущення порушень щодо реалізації їх конституційних прав. З таких міркувань соціальний захист учасників АТО має бути спрямовано на

покращення соціального самопочуття родин учасників АТО, своєчасне задоволення першочергових потреб, пов'язаних з освітою, працевлаштуванням, лікуванням, оздоровленням. Зрештою, позитивна сутність визначення проявляється як сукупність заходів (умов) або рівень соціальних гарантій.

Натомість, життя і добробут учасників АТО, насамперед, зазнають руйнівного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, тому негативна сутність соціального захисту пов'язана із загрозами (наприклад, втрата здоров'я, доходу), соціальними ризиками. Актуальним постало питання соціального захисту членів сімей учасників АТО, особливо загиблих воїнів, осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема тих, які отримали поранення, каліцтво, контузію чи інші ушкодження.

До цільових груп отримувачів соціальної допомоги, пільг та соціальних гарантій, відносимо: учасників АТО, які мають статус учасника бойових дій (далі – УБД), у тому числі добровольців; членів їхніх сімей; дітей, дружин (чоловіків), батьків загиблих воїнів; осіб з інвалідністю з числа учасників АТО, які отримали поранення, каліцтво, контузію чи інші ушкодження; цивільних осіб – волонтерів, працівників підприємств, установ, організацій, що брали участь у забезпеченні проведення АТО, громадські об'єднання, що представляють інтереси учасників АТО в публічній площині (благодійні та/або релігійні організації, що вирішують важливі питання даної категорії осіб).

Категорії осіб, які належать до учасників бойових дій (далі – УБД), доповнені сьогодні формулюванням «брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах АТО у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів». Водночас члени сімей учасників АТО не виділені в окрему правову

категорію, у зв'язку з чим слід керуватися загальними нормами чинного сімейного законодавства, відповідно до якого членами сімей вважаються особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. В числі особливостей соціального захисту, на нашу думку те, що комплекс заходів має розроблятися з урахуванням потреб членів сімей учасників АТО, якими вважаємо осіб, що пов'язані з учасниками АТО спільним проживанням, побутом та мають спільні обов'язки, а також взаємні права. На наш погляд, комплекс таких заходів складається з правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних та реабілітаційних та передбачає достатній рівень державних соціальних гарантій, соціальної та/або іншої допомоги учасникам АТО та членам їхніх сімей, соціального страхування, пільг за фінансовими зобов'язаннями, захист трудових прав, забезпечення засобами реабілітації, житлом, земельними ділянками, ін.

Таким чином, логіко-семантичний підхід дає змогу розкрити сутність соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей у сучасній вітчизняній системі соціального захисту з погляду цільових груп отримувачів соціальної допомоги, пільг та соціальних гарантій. Крім того, пропонуємо розгляд соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей з точки зору соціальної безпеки, що набуває актуальності в умовах складної соціально-економічної і демографічної ситуації в країні. У цьому контексті доцільним вважаємо внесення уточнення законодавцем до формулювання категорії осіб, які «брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення...», доповнивши його таким: «брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони...», що зокрема підкреслює взаємозв'язок національної безпеки та соціальної безпеки як її складової.

Соціальна безпека розглядається серед сучасних науковців по відношенню до таких об'єктів: окремої людини, групи людей, регіонів, держави, при цьому єдине визначення в науковій площині відсутнє. Погоджуємося, що постійним об'єктом виступає людина з її правами та

свободами (на життя, на працю і її оплату, на безоплатне лікування і освіту, на доступний відпочинок і гарантований соціальний захист з боку держави) [6, с.16]. Традиційне трактування терміну базується на відсутності загроз здоров'ю, життю людини, також говорять про відсутність загроз національній безпеці з боку власних громадян [29], або ж як здатність держави забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни [29]. До основних шляхів державної політики забезпечення соціальної безпеки у сфері соціального захисту віднесено, серед іншого, формування динамічної, гнучкої системи соціального захисту; розробка і впровадження в практику нової моделі соціального страхування; недопущення руйнування людського, трудового та інтелектуального потенціалу, забезпечення їх розвитку, ін. [116, с.201-202]. У цьому контексті державу слід розглядати з позицій регулятора відносин з населенням. До суб'єктів впливу в межах розгляду поняття «соціальний захист учасників АТО» відповідно відносимо органи публічної влади, що представлені органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства (далі – ІГС), зацікавлених у стабільності ситуації в країні та у військовому середовищі, вирішенні проблем даної категорії осіб. До допоміжних ознак, що виступають одночасно формами (складовими) соціального захисту учасників АТО, спираючись на теоретичні розробки вітчизняних науковців відносимо соціальне забезпечення, страхування й соціальну допомогу. Згідно із законодавством України, об'єктом соціального страхування є страховий випадок, у разі настання якого у застрахованої особи виникає право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг [33]. В окремих зарубіжних публікаціях, зокрема [126, с.94] йдеться про соціальне страхування у контексті медичного, пенсійного чи страхування у випадку непрацездатності, безробіття громадян, разом з тим виплат внесків соціального страхування роботодавцями та робітниками, при цьому окремі

країни мають вагомі напрацювання щодо окремих складових страхування, а саме: дітей (Сербія), ветеранів війни (США), ін. У свою чергу, серед визначень «соціальна допомога» заслуговує на увагу таке: «створення умов для реалізації законів, соціальних програм та забезпечення роботи мережі соціальних закладів, дії яких спрямовані на збереження соціального статусу громадян, які через різні обставини мають соціальні негаразди» [118, с.16].

У межах досліджуваної теми розглянемо також ключові поняття сфери соціального захисту, серед яких: соціальні гарантії і стандарти, соціальні пільги. (таблиця 1.1)

Таблиця 1.1

Поняття «соціальні гарантії», «соціальні стандарти» і «соціальні пільги»

Поняття	Визначення	Характерні риси
Державні соціальні гарантії	Встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат...забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму (вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я).	При визначенні розміру державних гарантій встановлюється державні соціальні нормативи
Державні соціальні стандарти	Встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.	Базовий стандарт – прожитковий мінімум
Соціальні пільги	В порядку визначення та застосування державних соціальних гарантій в реалізації державної соціально-економічної політики міститься згадка про пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг і послуг зв'язку та критерії їх надання, які визначаються виключно законами України.	Законодавчо закріплена система привілеїв окремим категоріям населення.

Водночас зазначимо, що у табл. 1.1 наведено узагальнене поняття «соціальні пільги» [53], проте органи місцевого самоврядування при розробці й реалізації місцевих соціально-економічних програм, програм соціального захисту можуть передбачити за рахунок коштів місцевих бюджетів додаткові соціальні пільги (або з інших джерел). Натомість, у ст. 169 Податкового кодексу [53] міститься перелік податкових соціальних пільг, а порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [103], розкрито детальніше у [89].

Пільги можуть встановлюватися державою як «соціальна підтримка для забезпечення належного рівня життя (пенсіонери за віком)», «винагорода за заслуги перед Батьківщиною», у тому числі «трудові заслуги» [39, с.207]. Деякі науковці розкривають зміст пільг військовослужбовців як переваги та привілеї, які серед іншого стимулюють зацікавленість у проходженні військової служби [38] або як організаційно-правову форму соціального забезпечення, що має на меті поліпшити становище окремих категорій населення [5, с.100]. Враховуючи відсутність у нормативно-правовому полі дефініцій поняття «пільги учасників АТО» та єдиної думки щодо його трактування серед науковців, пропонується розуміти як фінансові (у вигляді грошової допомоги) і нефінансові привілеї, преференції, додаткові права і можливості, які надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування учасникам АТО та членам їхніх сімей за особливі заслуги в захисті незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України.

Наголошуємо на нефінансових перевагах, що є відмінним від традиційного асоціювання пільг зі звільненням (зменшенням чи пролонгацією) обов'язкових платежів, податків, зборів для окремої категорії осіб. Крім того, сформульоване визначення враховує аксіологічний (ціннісний) підхід і підкреслює необхідність позиціонування у суспільстві, що пільги для цієї категорії осіб «за особливі заслуги» перед Батьківщиною, що є важливим, зважаючи на негативне ставлення останнім часом в українському суспільстві до пільг та цих категорій осіб відповідно. Пільги

учасникам АТО та членам їхніх сімей складаються з медичних, трудових, житлово-комунальних, освітніх, транспортних, що до певної міри компенсують, частково та/або повністю дозволяють розв'язати базові проблеми учасників АТО та їхніх сімей.

Варто також розрізнити пільги учасників АТО та базові послуги (права) окремого громадянина України. Так, право на безоплатне отримання земельної ділянки має кожен громадянин (мова йде про землю державної/комунальної власності у чітко визначених Земельним Кодексом України розмірах) [25]. Натомість, пільгою для учасників АТО (що мають статус учасника бойових дій) є першочерговість отримання таких ділянок для індивідуального користування, які мають цільове призначення – будівництва житла чи, наприклад, садівництва та/або городництва (в тому випадку, якщо право на безоплатне отримання у власність земельної ділянки ще не було реалізовано), таке ж додаткове право на землевідведення мають учасники АТО, що отримала інвалідність внаслідок війни та члени сімей загиблих. У цілому можна говорити, що у будь-якій демократичній державі надзвичайно важливою є соціальна-захисна функція, можливість держави в складних соціально-економічних та політичних умовах забезпечити обов'язковий мінімум державних гарантій. Історичний досвід розвитку системи соціального захисту в світі демонструє, що навіть в умовах обмежених фінансових ресурсів жодна держава не ігнорує питання соціального захисту ветеранів війни, УБД, осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни, а також соціальної підтримки найбільш вразливих верств населення. Досвід України підтверджує дану тезу, більш того засвідчує принципову позицію Уряду щодо пріоритетності соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей. Водночас при розробці державних пріоритетів варто узгоджувати економічні можливості держави із потребами та інтересами громадян, що постійно зростають. Базуючись на ідеї теорії соціальної справедливості, держава має створити рівні умови для розвитку людського потенціалу, чому сприятиме, на нашу думку, перевага активних

заходів соціального захисту для більшості пільгових категорій громадян, стимулюючих над пасивними (щорічні грошові виплати, ін). Безумовно, тільки грошові виплати не вирішують повністю проблеми, у даному контексті учасників АТО та членів їхніх сімей.

1.3. Принципи та методи дослідження державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО

Кожне дослідження ґрунтується на певних принципах та методах наукового пізнання, без застосування яких дослідження не має ні якого значення, тобто не є науковим дослідженням.

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань в роботі застосовано міждисциплінарний, системний та аксіологічний підходи, загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, серед яких:

- історичний, який дав змогу здійснити аналіз історичного розвитку сфери соціального захисту населення, зокрема військових, осіб з інвалідністю з числа ветеранів війни;
- емпіричного дослідження – з метою аналізу та обробки емпіричних даних;
- логіко-семантичний, з допомогою якого уточнено основні дефініції понять «соціальний захист учасників АТО», «державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасників АТО»;
- класифікації – для групування за певними ознаками нормативно-правових актів, принципів і механізмів державного регулювання соціального захисту учасників;
- структурно-функціональний, економіко-статистичний, що дали змогу проаналізувати зарубіжний і вітчизняний досвід у сфері державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій ветеранів війни;

- моделювання, з допомогою якого обґрунтовано модель забезпечення модернізації державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасників АТО.

Використання широкого комплексу методів дослідження: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, моделювання дало змогу комплексно розглянути наукову проблему державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, сформулювати узагальнення, висновки, рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей.

Всі науки володіють своєю системою дослідницьких принципів. Вони виникають в процесі творчого освоєння людиною об'єктивної реальності. Але крім того в системі дослідницьких принципів повинно знайти відображення того, що їх об'єднує з усіма формами наукового пізнання, а таким чином і особливостями пізнавального процесу.

Методологічні принципи (від лат. *Principium* – основа, начало) – це вихідні положення наукової теорії, які виконують функцію обґрунтування її змісту та визначають напрям і спосіб вивчення предмета дослідження.

Так, одним з головних принципів наукового дослідження є принцип об'єктивності. Він орієнтує дослідника на отримання інформації, яка характеризує об'єкт (його властивості, особливості, структуру), що вивчається без врахування побажань суб'єкта, який досліджує тему, його світоглядних, політичних, моральних та інших позицій. За допомогою принципу об'єктивності дослідження набуває наукового характеру, тобто на нього не впливають загальні враження симпатії або антипатії, власний настрій чи стан, за його допомогою можливо розкрити головну закономірність, що не залежить від волі суб'єкта пізнання.

Принцип об'єктивності дає нам можливість охарактеризувати проблеми та реальний стан забезпечення учасників АТО соціальними гарантіями. Цей принцип також дозволить всебічно вивчити соціальні проблеми учасників АТО. Даний принцип охоплює увесь обсяг нашого

наукового дослідження. Він доповнюється іншими принципами, зокрема принципом системності.

Принцип системності є основою вивчення сутності та різнобічних рис системного знання. Завдяки принципу системності всі факти, явища, процеси, окремі елементи розглядаються як єдина система функціонування.

Зазначений принцип також дозволяє дослідити механізми державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО як систему, яка складається з окремих елементів, безпосередньо взаємодіючих між собою та направлених на вирішення поставлених завдань.

У нашому випадку принцип системності дозволить врахувати всі ознаки, які притаманні забезпеченню соціальними гарантіями та систематизувати нормативно-правову базу, що регулює державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО. Даний принцип ми будемо застосовувати у другому розділі.

Також при розгляді понятійно-категоріального апарату був використаний термінологічний принцип, який має на меті дослідження історії виникнення дефініцій та термінів, які їх позначають, уточнення понять, місця та ролі в теорії понять, на яких вибудовується процес дослідження.

Реалізація зазначених принципів стають основою для застосування наукових методів під час дослідження.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

2.1. Нормативно-правовий механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції

З прийняттям Указу виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України (далі – ВРУ) О. В. Турчинова від 14.04.2014 № 405 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) від 13.04.2014 «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» на сході України розпочато АТО [93]. Саме рішення носить гриф «таємно».

За даними засобів масової інформації та відповідно до заяв української влади [121], для відсічі російської агресії в перехідний період після завершення Революції гідності навесні 2014 року був обраний саме правовий режим АТО через термінову необхідність в умовах, що склалися, провести вибори президента і парламенту.

В іншому випадку вибори були б неможливі, особливо за умови введення воєнного стану із залученням Збройних сил України (далі – ЗСУ). Враховуючи суспільно-політичні реалії, в законодавстві України «антитерористична операція» визначена як комплекс скоординованих заходів, спрямованих на погашення конфлікту та його наслідків на Сході України. Мова йде про Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [41] (абзац 26 ст. 1). Статтю 3 цього ж Закону доповнено новелою про те, що АТО «може здійснюватися одночасно із відсіччю збройної агресії ...» [41].

Так, Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення АТО» від 02.09.2014 № 1669-VII визначено тимчасові заходи для

забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення АТО, та осіб, які проживають у зоні проведення АТО або переселилися з неї під час її проведення дано визначення періоду та території проведення антитерористичної операції [41]. У свою чергу, у Законі України № 1632-VII [77] міститься інформація про здійснення правосуддя та кримінального провадження в районі проведення АТО, про заходи правового реагування та щодо забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до суду. Перелік населених пунктів, на території яких здійснюється АТО визначено відповідним розпорядженням КМУ (02.12.2015 № 1275) [66]. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» № 2268-VIII, що було прийнято ВРУ 18.01.2018, увібрав у себе попередні правові напрацювання щодо окупованих територій, визначає особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Статтею 9 зазначеного закону визначено стратегічне керівництво силами та засобами ЗСУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань по відношенню до окупованих територій, реалізація повноважень Командувача об'єднаних сил через Об'єднаний оперативний штаб ЗСУ та ін.

Відповідно до вищезгаданого закону [84], у правове поле введено категорію «особи, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». Поряд з цим, формулювання «та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення антитерористичної операції» також залишається в межах правового регулювання. З метою реалізації зазначеного закону України прийнято рішення РНБО від 30.04.2018 «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» [93]. Таким чином, узагальнююче визначення збройного

протистояння на Сході України, поняття «АТО» було розширено на «заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях».

Операція об'єднаних сил (далі – ООС) – це комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на Сході України. Проведення операції передбачається виконанням Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [84]. На наш погляд, операція Об'єднаних сил, фактично, є переформатуванням АТО без введення воєнного або надзвичайного стану, переданням управління від Антитерористичного центру Служби безпеки України (далі – СБУ), яка формально керувала АТО, до Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ, який став відповідальним за застосування сил і засобів як ЗСУ, так і інших складових Сил оборони при виконанні відповідних завдань із забезпечення національної безпеки та оборони держави.

Початок ООС – з 14:00 30 квітня 2018 року. З іншого боку, зміна формату управління антитерористичною операцією на сході України не вплинула на гарантії соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, хоча і залишається предметом дискусій у суспільно-політичних і наукових колах. Слід зазначити, що 22 травня 2014 року набрав чинності Закон України від 06.05.2014 № 1233-VII «Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [103], яким частину 1 ст. 6 «Особи, які належать до УБД» цього Закону було доповнено новим п.19.

З огляду на це, учасники АТО згідно статей 6, 7 та 9 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [103], окрім інших категорій (учасники Другої світової війни, підпільники, воїни-інтернаціоналісти, чорнобильці, ін.), отримують згідно підтверджуючих

документів статус осіб, які належать до УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни та мають право на відповідні соціальні гарантії. Це ж стосується і членів сімей учасників АТО, зокрема, загиблих або зниклих безвісти внаслідок участі у бойових діях.

На наш погляд, прийняття політичних рішень в умовах соціально-економічної та політичної турбулентності потребує належного їх юридичного закріплення у правових нормах з метою уникнення подвійного тлумачення та різночитання понять і термінів, зокрема це стосується термінів «антитерористична операція» та «операція Об'єднаних сил». Крім того, співвідношення політики та управління, виражене в правових нормах і категоріях, опосередковано впливає на формування стресостійкості окремих категорій населення, таких як учасники АТО та члени їхніх сімей.

Наслідками прийнятих управлінських рішень, вбачається: підвищення обороноздатності держави шляхом залучення більшого кола учасників з боку силових структур, а також з огляду на те, що зовнішня агресія і процес звільнення окупованих територій пролонгуються в часі, вузько-контрольованим стає процес надання статусу УБД тільки для військовослужбовців – учасників т.зв. «антитерористичних операцій» в межах ООС; зменшення кількості наданих статусів УБД. Тобто, проводячи певну диференціацію, статус УБД буде надаватися тільки безпосереднім учасникам збройних зіткнень, що обумовлює необхідність координації дій між відомчими та міжвідомчою комісіями із надання статусу УБД та перегляду Порядку надання статусу УБД внаслідок участі в АТО, затвердженого [71], в частині участі в ООС як підстави, щоб отримати статус УБД (додано правові підстави для отримання статусу УБД [71]). Основою будь-яких правовідносин є норми й положення законодавства. Особливості і специфіка механізмів державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, в контексті проблем співвідношення політики та управління, обумовлені тим, що учасники АТО мають право на задоволення своїх соціальних потреб та гарантії соціального захисту, що

регламентуються спеціальним законодавством (Конституція України, основні та галузеві закони чи підзаконні нормативні акти).

За результатами аналізу чинних нормативно-правових актів (далі – НПА), що врегульовують суспільні відносини у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, систематизовано та запропоновано їх класифікацію за ключовими ознаками, що, на наш погляд, оптимізує процес аналізу положень і норм вітчизняного законодавства.

1. Юридичною силою:

1.1. Законні;

1.2. Підзаконні.

2. За територією дії (поширення):

2.1. Загальнодержавні;

2.2. Локальні.

3. За колом осіб, на яких поширюється дія НПА:

3.1. Загальні, що розповсюджуються на всіх без винятку учасників АТО;

3.2. Спеціальні, що поширюються на членів сімей учасників АТО;

3.3. Індивідуальні - дія (вплив) спрямований на конкретну особу.

Отже, за юридичною силою, НПА у сфері соціального захисту учасників АТО поділяються на законні, найвищу юридичну силу з яких має чинна Конституція України, в якій задекларовано право на соціальний захист для кожного громадянина і тих, що перебувають на службі ЗСУ чи в інших військових формуваннях [30, ст. 46, 17].

Фактично, в Основному законі України мова йде про важливість підтримки та особливої уваги держави до визначеної категорії осіб, членів їхніх сімей [30, ст. 17], що повністю узгоджується з міжнародними і європейськими положеннями соціального забезпечення, закріпленими у Загальній декларації прав людини [23] та Європейській соціальній хартії [22], інших документах.

Важливим блоком у системі законодавчих актів є низка законів України, що прямо чи опосередковано стосуються сфери соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, зокрема «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [92], «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [83] (донедавна – інвалідів в Україні), положення якої узгоджуються з міжнародними документами в означеній сфері. На думку деяких вітчизняних та міжнародних експертів, окремі положення зазначених вище законів на сьогодні залишаються декларативними. У першу чергу, потребують змін підходи та методи щодо дотримання і реалізації конституційних прав осіб з інвалідністю, у тому числі унаслідок війни (до яких прирівняні учасники АТО); потребують розв'язання нагальні проблеми даної категорії осіб, серед яких: доступність послуг, рівні можливості, у тому числі з урахуванням їх індивідуальних потреб, гостро стоять питання працевлаштування, включення у повноцінне життя суспільства. Варто відзначити, що Закон України [92] містить визначення основних понять і категорій, що розкривають підходи до реабілітації осіб з інвалідністю в Україні, яка, у свою чергу, складається з медичної, психолого-педагогічної, психологічної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, фізичної, соціальної реабілітації, кожна з яких фактично є системою заходів в окремій сфері, що ставить за мету відновлення здоров'я, соціального статусу чи індивідуальних психологічних функцій учасника АТО чи членів його сім'ї. Підкреслимо, що законодавець передбачив отримання державної соціальної допомоги для осіб з інвалідністю, що настала внаслідок ряду зовнішніх обставин, у тому числі у зв'язку з професійною діяльністю. У контексті досліджуваної теми зазначимо, що Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» встановлено, що такими ветеранами «визнаються громадяни України, зокрема особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з

виконанням обов'язків військової служби, служби у військовому резерві під час безпосередньої участі в АТО... чи при виконанні службових обов'язків по охороні громадського порядку, боротьбі із злочинністю та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій» [103].

Суспільні відносини в окремих сферах, що розповсюджуються на учасників АТО та членів їхніх сімей, врегульовують зокрема закони України [62; 87; 82], пов'язані з їх зайнятістю та охороною праці («Про зайнятість населення», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про відпустки»), реалізацією їхніх прав на свободу об'єднання («Про громадські об'єднання» [48]), відстоювання законних прав та інтересів («Про звернення громадян» [76]), участь у формуванні політики на загальнодержавному та/або місцевому рівнях, зокрема управлінні державними та/або громадськими справами, ін. Варто відмітити також низку законів, що стосуються учасників АТО та членів їхніх сімей в аспектах гуманітарної допомоги [49], про державні нагороди України [52], волонтерську діяльність [47].

Крім того, сюди слід віднести закони: «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» [56], «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [53], «Про соціальні послуги» [101], «Про житлово-комунальні послуги» [58], «Про захист персональних даних» [74], «Про інформацію» [78], «Про соціальний діалог в Україні» [99], «Про поховання та похоронну справу» [90], «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [36], «Про транспорт» [108], «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [50] та ін.

Особливо актуальним для військовослужбовців, враховуючи відомі ризики, пов'язані з їхньою участю в АТО, можна назвати соціальне страхування. Разом з тим на сьогодні норм загальновідомих законів у даній сфері [60-61] («Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове

державне соціальне страхування») недостатньо, вважають ряд експертів. З огляду на це важливим напрямом для подальшого удосконалення нормативно-правової бази є побудова механізму з надання допомоги та спільної відповідальності держави та місцевих органів влади щодо страхування життя своїх жителів з числа учасників АТО. Безперечно, що це потребує науково обґрунтованого розрахунку обсягів фінансових коштів у бюджетах відповідного рівня.

Актуальним на сьогодні залишається питання щодо узгодження норм Закону № 3551- XII із Законом «Про банки та банківську діяльність» в частині термінів (строків), на які надаються позики ветеранам війни, у тому числі учасників АТО на будівництво, реконструкцію або ремонт житла, приєднання до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок за пільговими процентними ставками. До підзаконних НПА слід віднести рішення Президента України, центральних та регіональних органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування (далі – ОМС).

Серед них особливе місце посідають укази і доручення Президента України, постанови Уряду, накази міністерств та відомств. Мова йде зокрема про наступні укази, напрацьовані з 2014 року: «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки», «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях», «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» [98]. Рішеннями, що носять стратегічний характер врегульовано деякі елементи соціального захисту військовослужбовців під час проходження служби та після звільнення з лав ЗСУ, зокрема, матеріально-технічне забезпечення, поступове підвищення рівня оплати праці, пенсійного забезпечення, лікування, санаторно-курортного оздоровлення, відпочинку, серед них варто відзначити укази Президента [98]: «Про Державну програму розвитку

Збройних Сил України на період до 2020 року», «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України», «Про Стратегію національної безпеки України», «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», а також «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [97]., «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [95]. У контексті останнього указу слід зазначити, що 21.06.2018 року було прийнято Закон України «Про національну безпеку України» [93].

Рішення, відображені в указах, мають на меті поліпшення соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей: «Про заохочення військовослужбовців - учасників антитерористичної операції» [63]; «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян» [81]; «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» [57]; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про заходи щодо створення належної матеріально-технічної бази для лікування, реабілітації та оздоровлення військовослужбовців та інших осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, а також учасників бойових дій та інвалідів війни» [94]; «Про відзнаку Президента України «За участь в антитерористичній операції» [43]; «Про підтримку розвитку системи спортивної реабілітації учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [88].

До категорії підзаконних нормативно-правових актів відносимо також перелік рішень, прийнятих Урядом для поліпшення соціального захисту учасників АТО, таких як: «Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» [73]; «Про

особливості призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності резервістам, які безпосередньо брали (беруть) участь в антитерористичній операції» [85]; «Деякі питання протезування та протезування виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок» [15]; «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей» [16]; «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» [70]; «Про надання статусу учасника війни деяким особам» [80]; «Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [103]; «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції [72]».

До категорії підзаконних НПА пропонуємо також віднести розпорядження Уряду «Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року» [98], «Про затвердження плану міжвідомчих заходів з адаптації до мирного життя учасників медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції» [66], «Деякі питання медичного забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських, які беруть участь в антитерористичній операції та здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [16], «Про заходи

з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року» [106], «Питання забезпечення учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції земельними ділянками» [65].

До підзаконних НПА також належать накази міністерств і відомств, інших заінтересованих органів влади. Як приклад, можемо навести накази Міністерства соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) «Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій», та «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру учасників антитерористичної операції» [68], наказ Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського» [73].

Якщо класифікувати акти законодавства за територією дії охоплення (поширення), можна виділити загальнодержавні НПА, дія яких розповсюджується на всю, без винятку, територію України. Наприклад, із початком збройного протистояння законодавчого врегулювання потребував конфлікт на Сході України, зокрема, правовий режим та відношення до окупованих територій. На законодавчому рівні правовий режим та особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету, захисту прав і свобод громадян на тимчасово окупованих територіях врегульовано законами України: «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [64], «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [84], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [59] та «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» [107]. До загальнодержавних НПА пропонуємо віднести, згідно з запропонованою класифікацією, закони України: «Про Державний бюджет України» на відповідний рік [51], якими передбачено видатки на соціальний захист учасників АТО за програмами, розпорядниками яких, є уповноважені

органи влади. Виділимо окремо акти місцевої дії, що охоплюють і діють на окремих територіях, мають локальне значення та відображають політику місцевих органів виконавчої влади та ОМС щодо соціального захисту учасників АТО, зокрема діючі програми соціального захисту.

За колом осіб, на яких розповсюджується дія НПА у запропонованій класифікації, а саме, на всіх без винятку учасників АТО (мова йде про загальні НПА), пропонуємо виокремити Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [71], постанову КМУ «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» [71], розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції» [66]. Серед нормативно-правових актів, що розповсюджуються на членів сімей учасників АТО (спеціальні), пропонуємо виділити закони України «Про охорону дитинства» [86], «Про вищу освіту» [42], «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [54], «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [55], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [102], якими гарантовано право на оздоровлення, державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах, право на отримання соціальних послуг дітям та членам сімей УБД, зокрема учасників АТО, отримання матеріальної допомоги малозабезпеченим сім'ям учасників АТО.

Серед досягнень останніх років у сфері державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, на нашу думку, найбільш значимі такі.

По-перше, це можливість отримання грошової компенсації на придбання житла учасниками АТО та членами їхніх сімей.

По-друге, вирішення питання щодо отриманням статусу УБД серед добровольців, що підкріплено бажанням органів публічної влади зняти соціальну напругу (попередити її виникнення) серед учасників добровольчих формувань, що не були включені до складу військових формувань або правоохоронних органів, унормованих законом, і не отримували соціальних пільг і державних гарантій. Водночас, залишається не врегульованим питання зарахування до трудового стажу (для обчислення пенсії) часу перебування в зоні АТО службовцям добровольчих батальйонів.

По-третє, прийняття Урядом Державної програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року (далі – Державна програма) []. Посилують її значення цільовий характер і включення комплексу заходів підтримки морально-психологічного стану, розв'язання невідкладних питань медичної, психологічної, фізичної, професійної, фізкультурно-спортивної реабілітації. По-четверте, затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру учасників АТО [69].

На наш погляд, реалізація згаданої Державної програми сприятиме впровадженню в Україні міжнародних стандартів з реабілітації, в тексті самої програми йдеться про адміністрування потреб цієї категорії осіб. Крім того, з появою Державної програми було переглянуто окремі НПА на предмет їх актуальності, враховуючи, що частину заходів, передбачених зокрема розпорядженнями КМУ [66; 67], було включено до вищезгаданої програми.

2.2. Організаційно-інституційний механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції

Питання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, пов'язані з фінансовим забезпеченням, реабілітацією, працевлаштуванням зумовлюють необхідність дослідження особливостей державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей та потребують належного організаційно-функціонального забезпечення.

Досить важливою в питаннях законотворчої і нормотворчої роботи та виробленні політики соціального захисту і відповідно грошового, пенсійного забезпечення, зайнятості, оздоровлення, лікування та реабілітації, соціально-психологічної адаптації, навчання та перекваліфікації учасників АТО, є роль Верховної Ради України та її профільних Комітетів. Так, ВРУ належить до системи органів загальної компетенції, що беруть участь у виробленні політики та затвердженні загальнодержавних програм соціального розвитку. Одне з завдань парламенту, на наш погляд, полягає у тому, щоб ухвалені рішення у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей відповідали сучасним викликам, враховували вплив внутрішніх та зовнішніх чинників.

У структурі ВРУ функціонують два профільні Комітети – Комітетом Верховної Ради України у справах ветеранів та осіб з інвалідністю (раніше мав назву у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників АТО та людей з інвалідністю) та Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення, який також займається соціальними питаннями учасників АТО. Завданнями двох Комітетів є здійснення аналізу законодавчих ініціатив щодо означеної проблематики, в тому числі долученість до прийняття політичних рішень у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей. Окремо слід наголосити на ролі КМУ та підпорядкованих центральних органів виконавчої влади, а саме профільних міністерств та відомств, діяльність яких КМУ спрямовує і

координує. КМУ як вищий орган в системі органів виконавчої влади, серед інших завдань розробляє комплекс заходів соціального захисту учасників АТО, проекти нормативно-правових актів, здійснює перегляд вже існуючих НПА з означеної тематики. Згадані органи влади відносяться до органів загальної компетенції, згідно запропонованої нами класифікації. Мінсоцполітики до створення окремої інституції – Міністерства у справах ветеранів України було головним координуючим органом у системі центральних органів виконавчої влади щодо формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників АТО. Крім того, станом на сьогодні Мінсоцполітики продовжує реалізовувати політику соціального захисту учасників АТО та членів їх сімей через регіональні мережі Центрів соціально-психологічної реабілітації (далі – ЦСПР), Центрів реабілітації інвалідів, санаторно-курортних закладів, Центрів для сім'ї, дітей та молоді. Водночас санаторно-курортні та медичні заклади відповідно до запропонованої класифікації віднесені до організацій, закладів та установ обмеженої компетенції. Мінсоцполітики віднесено до органів загальної компетенції, оскільки соціальний захист учасників АТО та членів їхніх сімей не є основним завданням міністерства, а значно ширший – включає соціальний захист всіх категорій громадян.

Аналіз Положення міністерства свідчить про те, що в межах напряму «соціальний захист» даної категорії осіб передбачено формування та реалізацію державної політики (повний перелік заходів соціального захисту наведено у [68], зокрема забезпечення їх психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування, соціальну/професійну адаптацію військовослужбовців, в тому числі учасників АТО, а також організацію поховання).

Зауважимо, що з метою посилення, у першу чергу, організаційної спроможності міністерств та в ході приведення державної системи управління України до європейських стандартів у складі діючих міністерств в Україні сформовані генеральні директори політик.

З огляду на це при Мінсоцполітики створено Директорат соціальних послуг та інтеграції, в місії якого, крім розвитку послуг, зазначено подолання соціального відчуження (відповідно до положень Стратегії подолання бідності). Разом з тим у згаданому Директораті серед основних сфер для формування державної соціальної політики визначені питання соціального захисту людей похилого віку, а також ветеранів та учасників АТО, їхніх сімей. Спеціально для виконання означених питань було створено експерту групу, що займається розв'язанням проблем ветеранів та учасників АТО. Крім того, у структурі центрального апарату Мінсоцполітики у складі Департаменту у справах ветеранів, осіб з інвалідністю та постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи функціонує відділ соціальної адаптації учасників АТО та військовослужбовців, звільнених (у запас або відставку). Міністерство соціальної політики координує роботу низки органів та установ, які можна також віднести до органів загальної компетенції, а саме: Державна служба України з питань праці, Державна служба зайнятості, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування, Фонд соціального захисту інвалідів та їх територіальні управління (відділення). Означені інституції в межах своїх повноважень забезпечують захист прав даної категорії осіб. Так, Державна служба України з питань праці відповідає зокрема за здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю, в тому числі мобілізованих і демобілізованих учасників АТО. Державна служба зайнятості, у свою чергу, реалізовує політику щодо зайнятості демобілізованих учасників АТО, в тому числі, які втратили працездатність чи робоче місце, координує питання працевлаштування, перекваліфікації учасників АТО та інші трудові аспекти. Пенсійний фонд України та його територіальні управління в межах своїх компетенцій здійснюють пенсійне забезпечення та за наявності відповідного стажу роботи учасники АТО мають право на достроковий вихід на пенсію, на призначення пенсії по втраті годувальника для членів сімей, загиблих, пільгову пенсію мають право члени сімей учасників АТО, ін.

До державних страхових соціальних фондів, що координує Мінсоцполітики, належить Фонд соціального страхування, що об'єднав два Фонди соціального страхування [45], один з яких з тимчасової втрати працездатності, інший відповідно – від нещасних випадків на виробництві. Основне завдання Фонду в контексті досліджуваної теми полягає у страхуванні від окремих ризиків учасників АТО та членів їхніх сімей, про що йдеться детальніше у [45].

Державний Фонд соціального захисту інвалідів (з його територіальними відділеннями) відносимо до нестрахового, який за рахунок коштів Фонду забезпечує осіб з інвалідністю з числа учасників АТО та інших категорій осіб технічними та іншими засобами реабілітації (далі – ТЗР). Можна говорити про те, що Фонд здійснює забезпечення соціальних виплат, реалізація заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю з числа учасників АТО, інші питання. За рахунок даного Фонду фінансуються заходи соціальної захищеності осіб з інвалідністю, забезпечує в межах своїх повноважень реалізацію заходів щодо зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, створення робочих місць. Державні Центри професійної реабілітації інвалідів, у свою чергу, відповідають за відновлення працездатності та підготовку осіб до трудової діяльності не лише учасників АТО, що отримали інвалідність, а й інших категорій осіб.

На формування та реалізацію державної політики щодо соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей впливають також інші органи виконавчої влади, серед них: Міністерство охорони здоров'я (далі – МОЗ), Міністерство фінансів, Міноборони, Міністерство інформаційної політики, інші міністерства та відомства. Зокрема важливою є роль та місце МОЗ, яке в межах своєї компетенції, разом із територіальними підрозділами організовує відповідну роботу із забезпечення лікування та реабілітації у медичних установах поранених учасників АТО. В цілому, основне завдання в розрізі питань соціального захисту учасників АТО – забезпечити лікування, стаціонарну допомогу (хірургічну, терапевтичну, психологічну) чи

санаторно-курортне лікування у закладах охорони здоров'я. На ряду з цим, Міністерство фінансів затверджує паспорти бюджетних програм, в тому числі, які стосуються соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, погоджує всі законодавчі ініціативи щодо соціального захисту учасників АТО, та надає висновки про можливість Державного бюджету (зокрема його збалансованості). Можна говорити про те, що Міністерство інформаційної політики відповідає за створення безпечного інформаційного простору держави в контексті державного регулювання соціального захисту учасників АТО.

На сьогодні при Міністерстві юстиції України створено Координаційний центр з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр), що представлений в Україні регіональними та місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних провадженнях.

Серед суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу, зокрема малозабезпечені особи, діти-сироти, ВПО, ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України № 3551-ХІІ [103]. Безумовно, надання безоплатної правової допомоги учасникам АТО та членам їхніх сімей не є основною метою функціонування Координаційного Центру, тому відповідно до запропонованої класифікації його віднесено до органів загальної компетенції.

Натомість серед основних завдань Координаційного центру є [79]:

- 1) організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги;
- 2) проведення аналізу практики правозастосування з питань надання безоплатної правової допомоги;
- 3) внесення на розгляд Міністра юстиції пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері. Щодо органів загальної компетенції на локальному (чи місцевому рівні).

В умовах децентралізації публічної влади і в процесі формування об'єднаних територіальних громад, адміністративний та управлінський вплив шляхом прийняття відповідних актів та рішень місцевої дії, через профільні структурні підрозділи здійснюють МДА та ОМС. Таким чином, частина функцій щодо соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей у процесі децентралізації покладена на місцеві державні адміністрації та ОМС, що мають повноваження встановлювати додаткові гарантії щодо соціального захисту сімей учасників АТО за рахунок коштів місцевих бюджетів та з інших джерел.

Варто також згадати про особливу роль в роботі організаційно-інституційного механізму державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, що належить військово-цивільним адміністраціям. На сьогодні вони представлені у Донецькій та Луганській областях як тимчасові державні органи, що створені для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, а також інших питань [44]. МДА діють на обласному та районних рівнях, забезпечують роботу закладів соціального захисту населення на місцях, розробляють комплексні програми, які направлені на поліпшення умов життя учасників АТО та членів їхніх сімей. У структурі обласних державних адміністрацій сьогодні функціонують Департаменти соціального захисту населення, а також департаменти та органи управління, координація яких здійснюється іншими відомствами, що реалізують соціальну політику на місцях, зокрема щодо учасників АТО.

Таким чином, аналіз основних функцій і повноважень в розрізі соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, дозволяє розмежувати:

- міські й районні центри зайнятості, молодіжні центри праці допомагають сім'ям учасників АТО у професійній адаптації, відкритті власної справи;

– Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і організації громадянського суспільства – у соціальній адаптації.

Усе більшого поширення на теренах України набуває створення при місцевих центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді груп взаємодопомоги для осіб-учасників АТО та членів їх сімей.

Серед органів спеціальної компетенції діє Державна служба у справах ветеранів та учасників АТО (далі – Державна служба), утворена постановою КМУ від 11.08.2014 № 326 [109], роботу якої координує Мінсоцполітики.

Серед основних завдань Державної служби можна визначити такі: забезпечення адаптації та психологічної реабілітації, санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання [13]. Крім того, Державна служба працює над створенням та вдосконаленням існуючої системи психологічної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів війни та учасників АТО, залучає фінансову допомогу НАТО, Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (далі – ПРООН). Крім того, із залученням громадського сектору відбувається обмін досвідом та співпрацю щодо психологічної реабілітації учасників АТО з США, Ізраїлем, Болгарією, іншими країнами.

Державною службою утворена міжвідомча комісія з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій (із включенням до її складу фахівців Міноборони та інших силових структур, які забезпечують захист суверенітету та територіальної цілісності України). Поряд з цим, попри важливі напрацювання Державної служби за період діяльності, недостатньо повноважень щодо соціального захисту учасників АТО. Зокрема відсутній належний рівень комунікації та взаємної узгодженості під час прийняття рішень між окремими міністерствами та Державною службою.

З метою усунення існуючих недоліків було зареєстровано постанову ВРУ від 27.02.2018 № 2294-VIII «Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо створення Міністерства України у справах ветеранів (далі – Мінветеранів) – центрального органу виконавчої влади» [75]. Відповідно до однойменного Положення Мінветеранів є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Ураховуючи, що даний орган влади є правонаступником майна Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, тому можна говорити, що територіальні органи Державної служби відносять до Міністерства у справах ветеранів України, зокрема Західний, Південний, Північний міжрегіональний сектор, Східний та Центральний міжрегіональні сектори, а також окремі два сектори у м. Києві та Київській області.

До органів спеціальної компетенції також відносимо міські або обласні Центри допомоги учасникам АТО або обслуговування учасників бойових дій, учасників АТО та членів їхніх сімей (далі – Центри). Правовою підставою для створення таких Центрів є Указ Президента України від 18.03.2015 № 150/2015 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» [57]. Мета їх створення – забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, інших державних органів, ОМС, волонтерських, громадських організацій щодо розв'язання нагальних потреб та суперечностей учасників АТО та членів їхніх сімей. Аналіз практики діяльності новостворених Центрів в Україні свідчить, що серед їх основних проблем – фінансова, що обмежує повноцінне функціонування, окремі з них в силу відсутності фінансування змушені працювати без

штатного розпису та із залученням волонтерів. З огляду на це першочерговим та відкритим є питання з оптимізації адміністративних видатків зазначених Центрів, ефективна реалізація програм соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей з метою узгодження завдань та заходів, окреслених такими програмами та дійсними потребами даної категорії осіб – отримувачів послуг, соціальної допомоги, ін. Центри створені по всій території України, враховуючи масштаб, очевидно, їх функціонування має бути чітко регламентовано законодавцем та потребує нормативно-правового врегулювання, зокрема щодо єдиної організаційно-правової форми їх створення та джерел фінансування. На сьогодні функціонує досить розгалужена мережа закладів, які можуть надавати соціальні послуги (центри зайнятості, професійної, медичної та соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, центри соціальної адаптації, інші).

Підсумовуючи, зауважимо, що з точки зору роботи організаційно-інституційного механізму державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, органи загальної компетенції формують державну політику, визначають напрями й механізми державного регулювання в означеній сфері; відповідають за прийняття законів, контроль за дотриманням Конституції, НПА, регламентують кількість та види пільг для категорії осіб «учасники АТО та члени їхніх сімей», види реабілітаційних (інших) заходів чи преференцій. На нашу думку, вирішення ряду проблем в цьому напрямі потребує, у першу чергу, комплексного підходу до вирішення питань соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей. Виникає необхідність додаткових досліджень питання формування моделі забезпечення модернізації державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, що передбачає взаємодію суб'єктів державного регулювання на засадах партнерства та багаторівневої участі, враховує дотримання базових принципів державного регулювання в указаній сфері.

2.3. Ресурсний механізм державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції

Враховуючи сучасні виклики у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, на нашу думку, від ресурсного забезпечення, передусім, залежить ефективність державного регулювання. Мова йде не лише про фінансово-економічну сторону питання. Аргументуючи власну позицію, спираємося на те, що прийняття будь-якого НПА чи створення (модернізація) окремої інституції без ресурсного забезпечення у достатньому обсязі, не приносить бажаного результату (якісних змін) в означеній сфері. Під достатнім ресурсним забезпеченням у контексті досліджуваної теми розуміємо рівень науково-прикладного, кадрового, фінансово-економічного, матеріального, інформаційно-комунікаційного забезпечення, що дає змогу виконувати основні функції та завдання державного регулювання, серед яких розв'язання першочергових проблем учасників АТО та членів їхніх сімей. Крім того, реалізація ресурсного, нормативно-правового та організаційно-інституційного механізмів у складі комплексного (інтегрованого) механізму державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей має сприяти формуванню чутливості органів публічної влади до потреб даної категорії осіб. Аналізуючи стан та особливості реалізації науково-прикладного механізму державного регулювання в означеній сфері, можна констатувати, що попри значну кількість науково-дослідних, соціологічних інститутів, організацій в Україні формування державної політики у напрямі соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей досі не ґрунтується на розробках профільних наукових інституцій та/або наукових дослідженнях.

Разом з тим позитивним є те, що епізодично до розробки стратегічних документів стосовно соціального захисту даної категорії осіб, залучають громадськість, науковців, міжнародних експертів, в результаті спільної роботи яких з'являються методичні рекомендації, посібники, дорожні карти, інформаційні пам'ятки та ін.

На сьогодні на рівні держави відсутні комплексні дослідження (зокрема соціологічні) щодо виявлення потреб, інтересів учасників АТО та членів їхніх сімей, а також проблемних питань, які слід враховувати при розробці державної політики, до їх числа можна віднести питання психологічної реабілітації, психіатричної допомоги учасникам АТО та членам їхніх сімей, пошук шляхів зменшення кількості суїцидів після повернення з АТО (за різними підрахунками, кількість таких випадків більше 1000).

Виключенням можна вважати окремі місцеві ініціативи або (у переважній більшості) незалежні дослідження (опитування, оцінювання) в означеній сфері з боку міжнародних фондів чи інших неурядових організацій. На замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні проведено дослідження, спрямоване на аналіз системи соціального захисту УБД, членів родин загиблих в АТО, у межах якого було опитано 1155 респондентів (від 18 до 65 років), серед яких 982 мають статус УБД. Безперечно, це досить низький відсоток охоплення, враховуючи, що станом на 01.01.2019 року відповідний статус УБД надано близько 355 тис. осіб, які брали участь у проведенні АТО.

Разом з тим за даними Єдиного реєстру учасників АТО, станом на червень 2019 р. налічується майже 370 тис. осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення, близько 4,5 тис. загиблих та понад 11 тис. військових, яким надано статус осіб з інвалідністю внаслідок війни [35]. Як бачимо, тільки за п'ять останніх місяців кількість учасників АТО зросла на 14 тис. осіб, що створює додаткове навантаження на систему соціального захисту населення України.

Підкреслимо також, що майже 80 тис. ветеранів АТО після закінчення контракту не стали на облік у місцевих соціальних і медичних службах. Враховуючи такий факт, очевидно, що стан здоров'я чи будь-які проблеми соціально-психологічного характеру невідомі фахівцям.

У дослідженні Фонду ветеранів війни і учасників АТО, проведене спільно з факультетом соціології Київського національного університету ім. Т. Шевченка (березень-червень 2016 р.) – «найвищий рівень обізнаності респондентів виявлено щодо програми по отриманню земельних ділянок (98%), пільг на транспорт (94%) та житлово-комунальні послуги (94%)» [3]. Частина учасників АТО вважає, що статус УБД автоматично гарантує їм належний соціальний захист, передусім, отримання житла. Проте, на практиці право на отримання житла мають лише за відсутності власного житла або якщо на одного зареєстрованого члена родини припадає менше 6,5 кв. м.

Роль кадрового механізму державного регулювання в означеній сфері у створенні кадрового забезпечення, виробленні належної кадрової політики, ефективній системі набору, навчання та перекваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, що задіяні у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей. Враховуючи світовий досвід, важливо також розробляти окремі державні програми (чи залучати міжнародні інституції) для навчання волонтерів, психологів, соціальних працівників, громадських експертів. У контексті новоствореного Міністерства у справах ветеранів України варто укомплектовувати штат Міністерства, в тому числі з числа учасників АТО з досвідом або без досвіду роботи на державній службі, тому в рамках цього механізму важливо зосередити зусилля на підвищенні кваліфікації та підготовки ветеранів війни та учасників АТО до державної служби.

Так, у НАДУ при Президентіві України вже завершився перший етап освітньої ініціативи - курсів, за результатами яких сорок учасників АТО пройшли підготовчі курси для роботи в профільному Міністерстві у справах ветеранів за напрямом «Публічне управління і адміністрування».

Фінансово-економічне забезпечення формують різні канали фінансування (місцеві, державний бюджети на відповідний рік, ін.) програм соціального захисту, інших виплат. Аналіз субвенцій з державного бюджетам

місцевим за 2014-2019 рр. показує, субвенцій на суму близько 13 млрд. гривень, без урахування приватних, донорських коштів, сум благодійної, волонтерської грошової допомоги на користь конкретного учасника АТО, його родини або громадського об'єднання учасників АТО. У середньому на соціальний захист одного учасника АТО виділяється до 11 тис. грн на рік. Фінансування держави соціальне забезпечення даної категорії осіб у 2016-2018 рр. наведено нижче.

2018 рік – 3 396 млн. грн

2017 рік – 3 379 млн. грн

2016 рік – 2 940 млн. грн

У Державному бюджеті передбачено видатки для компенсації за самостійно придбане житло учасникам АТО, особам з інвалідністю I та II групи, сім'ям загиблих; учасникам АТО з інвалідністю III групи з числа ВПО; особам з інвалідністю I та II групи з числа УБД на території інших держав та сім'ям загиблих (у т. ч. воїнам-афганцям). Крім того, фінансово-економічний механізм державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей представлено через відповідні бюджетні програми, серед яких: «Керівництво та управління у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції»; «Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації учасників АТО та забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням»; «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей загиблих осіб, а також для осіб з інвалідністю I-II групи, осіб, які втратили функціональні можливості нижніх кінцівок, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в АТО, та потребують поліпшення житлових умов».

Фактично з 01.01.2018 року було перераховано пенсії військовослужбовцям (постанова КМУ від 21.02.2018 № 103) особам, які

звільнені з військової служби та колишнім працівникам міліції. Середній розмір підвищення пенсії військовослужбовцям у 2018 році склав 1 476 грн та 763 грн – середній розмір підвищення пенсії військовослужбовцям у 2019 році. На практиці фінансово-економічний механізм державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей тісно пов'язаний із загальною макроекономічною ситуацією в країні, рівнем внутрішнього валового продукту (ВВП), інфляційних процесів, розміром бюджетів, зокрема закладеними у ньому видатками на соціальний захист.

Виходячи з ключових функцій соціального захисту, формується фінансово-економічний механізм державного регулювання соціального захисту учасників АТО. В основі механізму лежать економічні стимули, до яких можна віднести: фінансування, дотування, пільги, окремі преференції для учасників АТО та членів їхніх сімей. Станом на сьогодні, крім гострої потреби у фінансуванні видатків на соціальний захист УБД з числа учасників АТО, потребує розв'язання конфлікт інтересів між УБД на територіях інших держав (воїнів-інтернаціоналістів), безпосередніми учасниками ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС прирівняними до ветеранів, ветеранів війни Другої світової війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни в частині різниці пільг та гарантій для даних категорій ветеранів та учасників АТО.

Найгірший варіант – необґрунтоване збільшення розмірів соціальних допомог (наприклад, під час політичних перегонів), у тому числі не тільки військовослужбовцям, але й іншим категоріям громадян, переконані, що такі заходи лише на деякий час зменшують соціальне невдоволення, проте додатково

Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах), млрд грн Реальний ВВП, % до попереднього року навантажать державний і місцеві бюджети. Слід також розуміти, що будь-які зміни з боку органів державної влади у нормативно-правовому полі реалізуються на місцевому рівні, тому вимагатимуть покриття з державного бюджету та додаткових

непередбачуваних витрат на місцевому рівні. Виникають певні складнощі у фінансуванні, передбачених державою соціальних гарантій для учасників АТО (від фінансування окремих видів соціальних пільг до забезпечення земельними ділянками відповідних розмірів та характеристик). На сьогодні їх фінансування здійснюється з державного та місцевого бюджетів, інших джерел. Водночас зростання ВВП, що розглядається сьогодні як певне досягнення, експерти наголошують, що у доларовому еквіваленті виглядає незначним.

За Індексом процвітання (Prosperity Index) Україна у 2018 році займала 111 місце серед 149 країн світу. Даний показник інтегрує різні компоненти, серед яких і якість економіки, у тому числі ефективність фінансового сектору (Economic quality). У цілому за результатами 2018 року Україна в загальному рейтингу має низькі позиції (97 місце), в динаміці з 2007 по 2018 рр. найкраща позиція України в цьому рейтингу – 91 місце.

В цілому аналізом за параметрами: спрямованість, обсяг фінансування, основні напрями, заходи, особливості, охоплено близько 40 програм соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей у розрізі регіонів України. Серед особливостей – фінансування соціальних таксі, належного функціонування комунальних реабілітаційних закладів, розширення мережі ветеранських аптек, зокрема встановлення додаткових до передбачених законодавством пільг, ін. На нашу думку, програми соціального захисту в Україні є потужним інструментом державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей за умов, що виділені кошти використано в повному обсязі та вони розроблені за принципом диверсифікації (фінансування з різних джерел). Це дозволяє охопити більшу кількість сімей учасників АТО в регіоні та вирішити більше завдань. За даними офіційних сторінок веб-сайтів ОМС та обласних державних адміністрацій, станом на третій квартал 2018 р., окремі цільові програми щодо соціального захисту даної категорії осіб прийнято у Вінницькій, Волинській, Луганській, Тернопільській, Харківській, Херсонській,

Хмельницькій, Чернівецькій, Чернігівській областях. У Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Черкаській областях програми соціального захисту включають в себе також питання соціального захисту Героїв Небесної сотні, ВПО. Зокрема у Дніпропетровській, Закарпатській Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Полтавській областях та м. Києві питання соціального захисту учасників АТО включені до обласних комплексних програм соціального захисту населення. У 2018 році було змінено механізм надання послуг з психологічної реабілітації учасникам АТО – делеговано місцевим органам соціального захисту населення повноваження з організації заходів із психологічної реабілітації шляхом укладання тристоронніх договорів, відшкодування вартості наданих послуг. З огляду на це актуальним є створення трирівневої системи психологічної, соціальної і медичної допомоги, що має бути організована на місцевому, регіональному та національному рівнях.

У межах розгляду фінансово-економічного механізму проаналізуємо інформацію Мінсоцполітики про надану міжнародну допомогу для підтримки учасників АТО в Україні у 2014 – 2019 рр. [35]. Діють чотири міжнародні проекти: проект ОБСЄ «Допомога у реінтеграції та реабілітації населення, що постраждало внаслідок конфлікту» (1); Трастовий фонд НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в АТО (2) та створення системи зміни військової кар'єри на професійну цивільну (3); проект Україна-Норвегія «Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні» (4).

1. Бюджет першого проекту ОБСЄ складає 98 000 євро. Основна ціль – посилити спроможність надавачів соціальних послуг щодо реінтеграції та реабілітації населення, яке постраждало внаслідок конфлікту, що передбачає такі проектні заходи: надання експертної підтримки з розробки НПА щодо психологічної реабілітації населення, постраждалого від конфлікту; проведення 12-ти тренінгів для фахівців соціальної сфери та психологів з

питань психологічної реабілітації населення, постраждалого внаслідок конфлікту; конференція кращих практик реабілітації, реінтеграції населення, постраждалого внаслідок конфлікту. Проект підготовлено на запит Мінсоцполітики України, втім базується на низці відповідних зобов'язань ОБСЄ у сферах захисту цивільного населення, яке постраждало внаслідок конфлікту, роззброєння, демобілізації та реінтеграції, сприяння гендерній рівності, а також запобігання насильству щодо жінок.

2. Щодо другого проекту Трестового фонду НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в АТО варто відзначити, що провідною країною виступає Республіка Болгарія (виконавець – Мінсоцполітики України). Фінансування – 685 000 Євро – Цивільний бюджет НАТО та 2 250 000 Євро – Трестовий фонд НАТО. Проект спрямовано на надання пораненим українським військовослужбовцям адекватної медичної допомоги і реабілітації, а також на забезпечення місцевих медичних центрів належними засобами надання відповідних реабілітаційних послуг. Відповідно до наявності коштів підтримка може надаватися у вигляді прямої медичної допомоги, фізіотерапевтичного та психологічного супроводу пацієнтів, будівництва, відновлення, ремонту та оснащення медичних закладів України, підвищення кваліфікації медичного персоналу за відповідною спеціалізацією. Крім того, 27 квітня 2015 р. в м. Брюссель було підписано Угоду у сфері підтримки між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання, що створює правові підстави та визначає основні правові принципи співробітництва між Урядом України та Організацією НАТО з підтримки для підтримки України за конкретними напрямками, що включає, але не обмежується постачанням, технічним обслуговуванням, закупівлею товарів та послуг, технічною допомогою. Для практичної реалізації зазначеного 21.09.2015 підписано Імплементативну угоду між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання щодо реалізації співробітництва в галузі медичної реабілітації, яка набрала чинності в Україні з прийняттям

постанови КМУ від 03.02.2016 № 49, а 03.10.2018 – Угоду між Мінсоцполітики України та Міністерством оборони Республіки Болгарія в рамках виконання проекту Трестового фонду НАТО у сфері медичної реабілітації.

Проектами започатковуються 6 ініціатив, які складаються з двох Робочих напрямів (РН):

РН А: допомога пацієнтам, тобто діючим та звільненим українським військовослужбовцям та цивільному персоналу сектору безпеки і оборони, щоб переконатись, що вони мають швидкий доступ до послуг з медичної реабілітації і до довгострокових медичних послуг.

Ініціатива А.1: надання послуг з медичної реабілітації та допоміжних пристроїв за межами України (450 000 Євро).

Ініціатива А.2: надання послуг з професійної реабілітації (50 000 Євро).

Ініціатива А.3: надання послуг з реабілітації, включаючи засоби фізичної культури та спорту, реабілітаційні заходи і змагання (385 000 Євро).

РН В: сприяння системі медичної реабілітації в Україні, щоб гарантувати, що система має засоби для надання довгострокових послуг військовослужбовцям та цивільному персоналу сектору безпеки і оборони.

Ініціатива В.1: постачання обладнання до відповідних реабілітаційних відділень медичних закладів охорони здоров'я (550 000 Євро).

Ініціатива В.2: постачання обладнання та сприяння у передачі технологій та передового досвіду до відповідних державних та казенних протезних підприємств і науково-дослідних інститутів (950 000 Євро).

Ініціатива В.3: розвиток професійних навичок фахівців, що залучаються до фізичної та психологічної реабілітації, а також забезпечення протезно-ортопедичними виробами (185 000 Євро). За період з 2015 по 2018 рр. у рамках проекту вдалося успішно реалізувати різні ініціативи, саме: здійснено закупівлю та встановлено реабілітаційне обладнання; на базі Львівського міжрегіонального центру соціально-трудової, професійної та медичної реабілітації інвалідів; 11 осіб із травмованих учасників АТО

пройшли навчання на здобуття професії водія та 2 – автослюсаря; надано допомогу майже 500 військовослужбовцям в рамках немонетарного внеску США, Естонії, Литви та Португалії; придбано допоміжні пристрої компанії Ottobock (спеціальних гачків Axon Hook та рукавичок Axon Skin Prosthesis Glove) для травмованих учасників АТО; 4 важко травмовані учасники АТО прийняли участь в 41-ому марафоні морської піхоти США у м. Вашингтон в супроводі представників Міністерства оборони України. Крім того, було надано фінансову підтримку для проходження стажування 6-ти лікарів та 3-х супроводжуваних (перекладачів) у Військово - медичному центрі Walter Reed (США); налагоджено реабілітацію близько 100 осіб (7 груп) поранених військовослужбовців у Республіці Болгарія, інші заходи.

Серед досягнень 2018 року в межах Ініціативи А1: протезування: 4 особи отримали допоміжні пристрої до протезів/гачки та 9 осіб отримали 12 спортивних протезів; медична реабілітація за кордоном: 1 особа плюс супроводжувач знаходяться в військово медичному центрі США Walter Reed; фізична реабілітація за кордоном: 55 осіб пройшли двотижневу реабілітацію в військовій лікарні Калерой в Болгарії; Естонія в рамках проекту взяла на реабілітацію: 32 особи.

В межах Ініціативи А2: табори активної реабілітації «Back to Life»: було проведено п'ять двотижневих таборів активної реабілітації для 50 осіб; Табори сімейної реабілітації на базі зимових видів спорту Міноборони України у м. Тисовці: проведено три двотижневих табори для 89 осіб;

В межах Ініціативи В3: Тижневий «тренінг для тренерів» зі спортивної реабілітації на військовій базі Міністерства оборони Франції у Фонтенбло для 4 осіб Міноборони України; Освітня програма для Протезистів/ортезистів технологів Категорії II розпочалась в березні 2018 року. В рамках програми буде підготовлено 10 викладачів/спеціалістів та розроблена освітня програма для підготовки Протезистів/ортезистів технологів Категорії II.

3.Трастовий фонд НАТО зі створення системи зміни військової кар'єри на професійну цивільну. Провідна країна: Королівство Норвегія.

Фінансування – 435 000 Євро. Відповідальний виконавець – Міноборони України (з лютого 2018 року – Мінсоцполітики). Завдання проекту: сприяння у розробці та реалізації сталого, ефективного та інтегрованого підходу до соціальної адаптації військовослужбовців. Проект спрямовано на підтримку створення системи перепідготовки, інтегрованої в функцію управління персоналом ЗСУ. Запланована структура повинна відображати нові офіційні нормативи Міноборони України, згідно з якими соціальна адаптація військовослужбовців є інтегрованою в систему кадрової політики Міністерства. Задача Трестового фонду НАТО полягає не тільки в створенні системи зміни військової кар'єри на професійну цивільну, яка полягає у наданні допомоги з розробки та реалізації працездатного, сталого, ефективного та інтегрованого підходу до переходу військовослужбовців до цивільного життя, що має стати складовою частиною управління кадрами у ЗСУ, але й визначення завдань, функцій, навчання спеціалістів, які будуть реалізовувати цю функцію, розробки НПА.

Інформація про План курсів соціальної адаптації військовослужбовців за проектами НАТО–Україна з перепідготовки військовослужбовців та проекту розміщено на офіційному сайті Мінсоцполітики, Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби, Управлінні державної охорони, Служби безпеки України, Державної спеціальної служба транспорту України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби зовнішньої розвідки, Національної гвардії України.

4. Проект «Україна – Норвегія» стартував ще до початку АТО і реалізується в Україні з 2003 року. Перші 45 військовослужбовців Військово-морських сил ЗСУ пройшли професійну перепідготовку на базі Севастопольського національного технічного університету та отримали послуги з соціальної адаптації. У період 2003 – 2014 рр. учасниками проекту стали більше 8 тис. осіб, серед них близько 2 тис. членів сімей військовослужбовців. Основу проекту складає професійна перепідготовка

цільової групи на цивільні спеціальності, що користуються попитом на ринку праці України, сприяння учасникам проекту у правовій та соціальній адаптації до умов життя у громадянському суспільстві.

Завдяки проекту „Україна-Норвегія» у 2014 році створено, а у 2016 році розширено Норвезько – Український університетський альянс. Наразі до нього входять 16 університетів (15 українських, серед яких і ЗНУ, та норвезький NORD Університет).

За цей період учасниками проекту стали понад 10 тис. осіб, а сам проект став наймасштабнішим міжнародним проектом на теренах України. Ще одним важливим елементом ресурсного механізму у складі комплексного механізму державного регулювання соціального захисту учасників АТО, на нашу думку, є матеріальний механізм. Призначення означеного механізму полягає у створенні матеріального забезпечення в системі державного регулювання соціального захисту учасників АТО. Мова йде, у першу чергу, про можливість держави забезпечити осіб з інвалідністю з числа учасників АТО ТЗР, а саме: протезно-ортопедичними чи спеціальними виробами, оснащенням, пересувними колісними кріслами, допоміжними засобами, меблями, спеціальним переобладнанням для потреб осіб з інвалідністю автомобільним транспортом, земельними ділянками, житлом, надання послуг. У цьому аспекті важливо відзначити спільну зацікавленість та спільної відповідальності, що є особливо актуальним в умовах викликів та загроз, що постають перед Україною, тому передбачають, на наш погляд, конструктивну взаємодію у роботі державного, приватного та громадського секторів (спільні проекти, зокрема їх співфінансування).

Отже, залишаються ще багато проблемних питань, що перебувають поза межами нормативно-правового поля, зокрема щодо осіб, зниклих безвісти, та військовополонених – учасників АТО, відсутності загальноприйнятих стандартів (протоколів) соціально-психологічної реабілітації учасників АТО.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

3.1. Зарубіжний досвід державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам ветеранів війни та перспективи його використання в Україні

Питання соціального захисту ветеранів війни в багатьох країнах світу є першочерговими, однак, тільки окремі з них досягли високого рівня соціального захисту визначеної категорії осіб (Австралія, Грузія, Ізраїль, Польща, Канада, Південна Корея, Сполучені Штати Америки, Хорватія). Актуальним для України вбачаємо вивчення досвіду цих країн за параметрами: локальні особливості, нормативно-правове, організаційно-інституційне забезпечення державного регулювання соціального захисту ветеранів війни. Так, у Польщі провідні нормативно-правові документи такі [117, с. 19-34]: Закон «Про забезпечення військових і воєнних інвалідів та членів їх родин» (окреслює основні моменти щодо нарахування, розміру та порядку отримання допомоги, пільг військовослужбовцями, які отримали інвалідність під час військової служби, та членами родин осіб з інвалідністю та військовослужбовців, які загинули чи пропали безвісти під час виконання завдань); «Про проходження військової служби військовослужбовцями за контрактом», «Про службу професійних військовослужбовців», «Про ветеранів, які брали участь у діях за межами країни» (для гарантування соціального захисту військовослужбовців, які брали участь у миротворчих операціях і бойових діях). У США «громадяни, які прослужили на дійсній військовій службі не менше терміну, встановленого для курсу підготовки новобранця (180 і більше днів) і звільнені не з причини негідної поведінки, підпадають під категорію «ветеран» і отримують право на користування

певними пільгами» [26]. Загальні положення про соціально-правовий статус, їх пенсійне забезпечення викладено у «Кодексі законів США» (USCode, 10) [117, с. 8]. В Австралії для забезпечення соціального захисту військовослужбовцям сформовані закони «Про реабілітацію військовослужбовців та компенсації», «Про безпеку, реабілітацію та компенсацію», «Про соціальні виплати для ветеранів».

У Стратегії національної безпеки України [105] серед іншого виділено «забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО», що передбачає реформування ЗСУ та запровадженням в Україні стандартів країн-членів НАТО (дає змогу забезпечити високий рівень правових, соціальних гарантій держави для військовослужбовців, УБД, їхніх сімей. Відповідає за формування й реалізацію державної політики щодо ветеранів війни спеціальний уповноважений орган, що самостійно чи разом з іншими міністерствами (комітетами) вирішують ряд актуальних завдань.

У Південної Кореї більше п'ятдесяти років функціонує Міністерство у справах патріотів та ветеранів, в числі задач: підтримка і охорона здоров'я, виплати соціальної допомоги і визнання національних заслуг осіб, які внесли великий вклад у боротьбу за незалежність. Серед таких виплат (пільг) згадаємо медичну допомогу, підтримку освіти, пільгові умови для різних програм кредитування, вирішення питань зайнятості, поховання на національному кладовищі Південної Кореї (за матеріалами [124]). Діюча структура (2019 р.): [124] Генеральний директор з планування та координації, різні бюро: з надання пільг, бюро поховання та пам'яті, добробуту та охорони здоров'я, з розробки державної політики для ветеранів. Заслугує на увагу виділення стратегічних цілей [124] (створення належної підтримки та компенсацій для патріотів та ветеранів; забезпечення благополуччя патріотів та ветеранів, сприяння розвитку духу патріотизму; активне інтегрування ветеранів у суспільство) і варіантів їх реалізації, перегляд на предмет відповідності сучасним умовам, в яких проживають ветерани війни.

На офіційному веб-сайті Міністерства національної оборони Республіки Польща (пол. Ministerstwo Obrony Narodowej, англ. Ministry of National Defence Republic of Poland) наведено, що важливими місіями польських збройних сил була операція НАТО в Афганістані (2010 та 2012 рр.), а також НАТО в Іраку та в ЄС місія в Боснії та Герцеговині. Фактично, координує питання соціальної адаптації та соціальної забезпеченості звільнених з військової служби військовослужбовців та ветеранів Департамент соціальних справ (пол. Departament Spraw Socjalnych).

Сфера діяльності якого включає питання планування бюджету, розробку проектів та окремих соціальних програм (субсидій для військовослужбовців), співпраця та координація з Міжнародним координаційним комітетом військових соціальних служб (CLIMS), санаторне-курортне лікування, допомога пораненим під час виконання своїх професійних обов'язків, а також підтримка членів сімей загиблих в цих обставинах, вирішення житлових питань та системні управлінські рішення щодо соціального та пенсійного забезпечення, інших питань.

Особливості обох країн – опіка над справами ветеранів війни та військовослужбовців, в тому числі у відставці, співпраця на засадах партнерства з громадськими профільними осередками ветеранів та міжнародних організацій, моніторинг потреб ветеранів війни, необхідність надання соціальних та інших послуг, «базовий список потреб» особи з інвалідністю з ветеранів війни.

Зокрема військовослужбовцям, які брали участь у миротворчих операціях, виплачується страхова компенсація, розмір якої залежить від негативних наслідків, що настали для військовослужбовця (травма, інвалідність, загибель) у результаті такої участі. Досвід кожної країни є унікальним та має свої локальні особливості.

Міністерство у справах ветеранів США (United States Department of Veterans Affairs) є державним органом виконавчої влади, правонаступником Адміністрації з питань ветеранів (Executive Order 5398, 1930 р.) [123], яка

опікувалася питаннями соціального захисту означеної категорії осіб. Основні завдання Міністерства: соціально-правове та пенсійне забезпечення (захист) ветеранів військової служби США, родин та осіб, що перебувають на їхньому утриманні (у тому числі загиблих військовослужбовців); підготовка до цивільного життя; страхування та іпотечне кредитування; надання різних допомог та пільг. Допомога ветеранам війни надається у грошовій та негрошовій формах.

При цьому, є практика підвищення розміру грошових виплат у зв'язку з інфляцією [128].

У США окремі питання щодо соціальної забезпеченості ветеранів війни вирішуються спільно на рівні Комітету з питань Збройних Сил Сенату США, Міністерства оборони, Міністерства охорони здоров'я та соціального забезпечення США, Департаменту праці та із захисту батьківщини та інших урядових чи неурядових структур [26]. У свою чергу, ветераном війни визнають тих, хто був у збройних силах під час війни; осіб, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. Загальноприйнятий у Європі та світі термін «combatant» перекладається як «учасник бойових дій». З метою уникнення зловживань при визнанні дійсним статусу «особи з інвалідністю» внаслідок війни та пов'язаних з цим різних пільг та преференцій на рівні держави та окремого штату, у США закріплені інституції, які спільно контролюють це питання (за [128]): Міністерство у справах ветеранів (US Department of Veterans Affairs); Служба з визначення непрацездатності; Відділ (департамент) у справах ветеранів; Спеціаліст з оцінки інвалідності (спектр пільг може бути розширено, окрім стандартно гарантованого рівня); Консультаційна рада з питань соціального забезпечення; Департамент охорони здоров'я та народного забезпечення; Адміністрація фінансування медичного обслуговування. До компетенції останніх трьох інституцій відносяться питання військовослужбовців, ветеранів війни та реалізація політики соціального, медичного та реабілітаційного забезпечення військовослужбовців та їхніх сімей.

Міністерство у справах ветеранів Австралії (англ. Department of Veterans Affairs), у віданні якого зокрема Рада догляду за ветеранами, Комісія з військової реабілітації та компенсації, Консультативна служба ветеранів В'єтнамської війни, Військовий меморіал Австралії, Управління Австралійських військових поховань (утримання військових кладовищ, дільниць, окремих могил, повоєнних місць святкування і меморіалів бойових подвигів; управління великими проектами за кордоном; надання науково-дослідних послуг з пам'ятної інформації; видача дозволу на використання відповідного знаку обслуговування) та ін. [85]. В Австралії розроблено Угоду (Пакт) ветеранів Австралії (англ. Australian Veterans Covenant) на зразок канадського Veterans Bill of Rights, що піднімає важливі питання першочерговості для держави вирішення проблем цієї категорії осіб, визнання унікального характеру військової служби та підтримки ветеранів та їхніх сімей, для чого в Австралії діють три карти обслуговування: – карта для медичного, хірургічного лікування та в окремих випадках розрахована на транспортування ветеранів до Центрів реабілітації (англ. Gold Card «DVA Health Card – For all conditions»); – карта здоров'я зі спеціальними умовами лікування ветерану (англ. White Card – «DVA Health Card – For specific conditions») видається для лікування серйозних захворювань, в тому числі раку, туберкульозу, психічного здоров'я. Спеціальні умови пов'язані з доглядом та лікуванням через травми та інші «умови внаслідок війни» (англ. conditions that are war caused); – карта для отримання фармацевтичних препаратів, яка не може бути використана для медичного або іншого лікування (англ. Orange Card – «DVA Health Card – For Pharmaceuticals Only»).

Заслуговує на увагу ініціатива щодо введення на території Австралії єдиної системи карток ветеранів (англ. the Veteran Card), кількість охоплених програмою складе 600 тис. ветеранів [123]. Для постачальників послуг не відбудеться змін (клієнти продовжуватимуть отримувати пільги та послуги, передбачені картками White, Gold або Orange, але вже матимуть одну картку,

на якій буде значитися інформація про ветерана війни та обсяг послуг в доступі. Особливість Австралії – індивідуальний підхід до ветерана. До ініціативи залучено бізнес та громадські організації (є постачальниками послуг) і пропонують особливі умови обслуговування ветеранів. Діє національна «гаряча лінія» з метою психологічної підтримки громадян (зокрема демобілізованих військових).

Досвід Грузії, країни пострадянського простору, важливий для нас тому, що має певні спільні риси з Україною в організаційній моделі державного управління (грузино-абхазський, грузино-південно-осетинський конфлікти), стосується досвіду державного регулювання соціального захисту ветеранів, учасників збройного конфлікту, захисників територіальної цілісності держави. Нормативно-правове забезпечення в означеній сфері регулюється Законом Республіки Грузія «Про ветеранів війни і Сил Оборони» та Національною оборонною доктриною на принципах (тотальна турбота, тотальне навчання і тотальна оборона), що встановлюють організаційні, економічні та правові основи соціального захисту ветеранів війни Грузії. Це також Закон «Про ветеранів війни і Сил Оборони», щодо пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, міжнародні договори, угоди. У цілому державна політика щодо ветеранів у Грузії передбачає: створення та належне функціонування Державної служби у справах ветеранів; розробку і виконання державних і місцевих цільових програм, що забезпечують гарантії правових і соціально-економічних пільг, систему заходів щодо їх практичного виконання; виділення з бюджетів відповідних рівнів коштів на реалізацію програм забезпечення соціальних гарантій ветеранів. Згідно Закону «Про ветеранів війни і Сил Оборони» органи державної влади та місцевого самоврядування, міністерства, відомства, підприємства, установи, організації, концерни, асоціації в межах своєї компетенції і з урахуванням наявних вільних коштів і можливостей без зміни бюджетних відносин можуть приймати рішення про не передбачених цим Законом додаткові пільги соціального захисту і заохочення ветеранів. Державна служба у

справах ветеранів Грузії представлена як юридична особа публічного права, державний контроль за якою здійснює Уряд Грузії. Структура, функції та обов'язки, інші питання, пов'язані з її діяльністю, визначаються Статутом Служби (Положенням про неї), який затверджується Урядом Грузії. Згідно Статуту, Державною службою у справах ветеранів керує директор, якого призначає на посаду і звільняє з посади Прем'єр-міністр Грузії. Також, з метою управління Державною службою по справах ветерани в у випадку, передбаченому її Статутом, може бути створена наглядова рада. Держава Грузії забезпечує реалізацію прав і пільг, встановлених для ветеранів згідно законодавства, та виділення з центрального та місцевого бюджетів необхідних коштів для здійснення заходів щодо їх соціального захисту. Отримання додаткових коштів для фінансування заходів щодо соціального захисту ветеранів в установленому порядку можливо з будь-яких законних джерел без зміни бюджетних відносин. Заходи щодо соціального захисту ветеранів, визначені органами влади автономних республік, фінансуються за рахунок автономного республіканського бюджету та інших законних джерел. Заходи соціального захисту ветеранів, встановлені органами місцевого самоврядування, фінансуються з коштів місцевого бюджету. Пожертвування, що вносяться до громадських об'єднань ветеранів у вигляді грошових коштів та матеріальних цінностей використовуються цими організаціями в установленому законодавством порядку.

До ветеранів бойових дій за територіальну цілісність, свободу і незалежність Грузії і прирівняним до них осіб відносяться: учасники боїв за збереження територіальної цілісності Грузії, свободу і незалежність в Абхазії і Шида Картлі: службовці і працівники міністерств оборони, внутрішніх справ і безпеки Грузії, Служби державної безпеки Грузії та Державного департаменту розвідки, в тому числі звільнені в запас (відставку), цивільні особи, добровольці, зараховані до військових формувань, що брали участь в бойових операціях; Соціальний захист передбачено для членів сімей загиблих (померлих) в тому числі - безвісти зниклих осіб, що брали участь у

бойових діях за територіальну цілісність, свободу і незалежність Грузії. В Грузії заходи соціального захисту поширюються на наступних членів сімей загиблих (померлих) ветеранів: непрацездатних батьків, незалежно від їх віку; на дружину, яка не вступала в повторний шлюб; неповнолітніх дітей (що не досягли 18-річного віку) і інших непрацездатних членів сім'ї, які перебувають на утриманні загиблого (померлого) особи і отримували пенсію але з втратою годувальника відповідно до чинного законодавства Грузії. Соціальний захист членів сімей загиблих (померлих) Грузії передбачає: а) пенсійне забезпечення відповідно до Закону Грузії «Про державну пенсію»; б) інші гарантії соціального захисту відповідно до законодавства Грузії.

З метою захисту прав та законних інтересів ветеранів відповідно до чинного законодавства Грузії в Грузії, автономних республіках, містах, районах, на підприємствах, в організаціях, установах, за місцем проживання створюються відповідні громадські об'єднання ветеранів, що сприяють у межах своїх повноважень прийняття рішень в законодавчих і виконавчих органах про поліпшення соціально-побутових умов ветеранів, що представляють і захищають інтереси ветеранів в державних і громадських органах. Органи державної влади та місцевого самоврядування Грузії сприяють діяльності громадських об'єднань ветеранів, надають їм фінансову допомогу відповідно до законодавства Грузії, виділяють їм упорядковані робочі місця, обладнання, інвентар та майно для нормального функціонування.

За інформацією Міністерства закордонних справ Грузії, одним з головних пріоритетів зовнішньої політики та політики безпеки Грузії є інтеграція Організації Північноатлантичного договору. Грузія надає великого значення ролі НАТО у зміцненні безпеки та стабільності країни. Водночас слід зазначити, що реформи, здійснені владою Грузії, відповідають основним вимогам до членства в НАТО та рекомендаціям Альянсу, значною мірою сприяють подальшому розвитку демократичних процесів у країні. Грузія як країна-претендент і майбутній член Альянсу відіграє важливу роль у

зміцненні євроатлантичної безпеки. Грузія виступає форпостом НАТО в регіоні, що підтверджується статусом і регулярністю заходів Північноатлантичного альянсу в цій країні. З початку 2017 р. пройшло більше 10 натівських заходів різного рівня, постійній основі в даний час працює 17 військових радників Альянсу. Цінності та орієнтири НАТО впроваджуються в державну політику Грузії.

За результатами аналізу зарубіжного досвіду державного регулювання соціального захисту ветеранів війни дій можна говорити про те, що його ефективність (за аналогією до України) залежить від дії механізмів державного регулювання (нормативно-правового, організаційно-інституційного, ресурсного).

Державні преференції направлені на соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни, родин загиблих, діють комплексні програми, які спрямовані на підтримку членів сімей. Механізми матеріальної підтримки ветеранів війни охоплюють різного роду грошові виплати, пенсійне забезпечення, у тому числі виплати по втраті годувальника або внаслідок отримання інвалідності. Нематеріальна підтримка ветеранів війни передбачає медичне обслуговування, фізичну, психотерапевтичну реабілітацію ветеранів, доступність освітньої та/або професійної підготовки, допомога у працевлаштуванні в цивільному секторі. Особливу роль у системі соціального захисту зарубіжних країн відведено страхуванню, яке здійснюється у випадках загибелі, поранення або хвороби військовослужбовця та зазвичай носить обов'язковий характер. Метою заходів зі страхування є покриття необхідних фінансових витрат на медичне обслуговування. Варто відзначити досить високий рівень розвитку медичного й реабілітаційного забезпечення в усіх державах, досвід яких вивчався.

3.3. Практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів державно-управлінського забезпечення соціальних гарантій учасникам антитерористичної операції

У кожному із напрямів модернізації державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей пропонуємо вирішити конкретні практичні завдання, в ході реалізації Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року. Вбачаємо за необхідне виділити два основних вектори, в межах яких розроблено заходи з удосконалення нормативно-правового, організаційно-інституційного та ресурсного механізмів державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей.

Перший вектор – заходи спрямовані на забезпечення фізичного, психічного та духовного здоров'я учасників АТО та членів їхніх сімей; другий – заходи, спрямовані на забезпечення сприятливого зовнішнього соціального середовища.

У межах першого вектору пропонуємо, такі напрями: психологічної підтримки і супроводу; соціальної і професійної адаптації; санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку; медичне забезпечення та лікування (в тому числі дороговартісного за кордоном); фізичної та фізкультурно-спортивної реабілітації.

У межах другого: вирішення житлових і земельних питань (капіталізації); забезпечення належного рівня доходу та оптимізації витрат; адміністративно-правового регулювання та удосконалення законодавства; забезпечення особистої безпеки і подолання корупції. Всі запропоновані напрями містять в собі окремі завдання та вирішення конкретних проблем

означеної сфери, які потребують опрацювання в межах компетенцій органами публічної влади.

Розглянемо соціальні пільги та компенсації учасникам АТО, що надаються управлінням соціального захисту населення Мелітопольської міської ради Запорізької області.

Управління соціального захисту населення Мелітопольської міської ради Запорізької області (далі – управління) надає інформацію стосовно соціальної підтримки учасників антитерористичної операції та членів їх сімей по м. Мелітополь.

Станом на жовтень 2019 р. на обліку в управлінні перебуває 779 осіб, які мають статус учасника бойових дій з числа учасників АТО, в тому числі 25 осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Категорія: особи з інвалідністю внаслідок війни I-III групи, учасники бойових дій з числа військовослужбовців, які брали безпосередню участь в АТО та сім'ї загиблих осіб, визначених абзацами п'ятим - восьмим пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Умови: перебування на обліку в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги за місцем реєстрації (фактичного проживання).

Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» зазначені особи отримують пільги у вигляді знижки на житлово-комунальні послуги та послуги зв'язку в межах норм споживання: учасники бойових дій – 75%, особи з інвалідністю внаслідок війни – 100%, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни – 50%.

Пільги на житлово-комунальні послуги надаються з державного бюджету всім категорія, та додатково 50 % з обласного бюджету членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни (АТО).

За рахунок коштів Державного бюджету надаються такі компенсаційні виплати та пільги:

– відповідно Постанові Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 № 200 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях санаторно-курортним лікуванням», управлінням постійно приймаються документи на санаторно-курортне лікування учасників бойових дій із числа учасників АТО та осіб з інвалідністю внаслідок війни (з числа учасників АТО). Протягом звітного періоду за 2019 р. на санаторно-курортне лікування направлено 12 учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни (з числа учасників АТО);

– відповідно Постанові Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 432 «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності» та Постанови Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 № 179 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності» було надано професійну реабілітацію: протягом 2019 року 7 учасників АТО пройшли перенавчання згідно професійної програми перепідготовки за професіями: водій автотранспортних засобів категорії «В» та «С»;

– згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2017 №719 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного

бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» розроблено механізм надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей загиблих осіб, визначених абзацами п'ятим – восьмим пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», для осіб з інвалідністю I-II груп, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, визначених пунктами 11-14 частини другої статті 7 Закону, та які потребують поліпшення житлових умов (далі - субвенція) і перебувають на обліку за місцем проживання відповідно до Житлового кодексу Української РСР. Протягом 2014-2019 роки управлінням було придбано 4 квартири за рахунок коштів вказаної компенсації, ще 2 особи очікують виділення коштів;

– згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 497 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» та Постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1057 «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» управлінням постійно приймаються документи для направлення учасників бойових дій із числа учасників АТО та осіб з інвалідністю внаслідок війни (з

числа учасників АТО) до суб'єктів надання послуг на проходження курсу психологічної реабілітації. Протягом звітного періоду за 2019на психологічну реабілітацію направлено направлено 10 учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни (з числа учасників АТО);

- фінансова допомога особам з інвалідністю з числа військовослужбовців, які брали безпосередню участь в АТО.

Щомісячна допомога особам з інвалідністю, які брали безпосередню участь в АТО:

- інвалідам війни 1 групи – 1000 грн;
- інвалідам війни 2 групи - 700 грн;
- інвалідам війни 3 групи -500 грн;
- щорічноразова грошова допомога до 5 травня;
- допомога до 14 жовтня;
- до Дня захисника Вітчизни.

- пільги у сфері транспорту: безкоштовний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних, внутрішньо- та між обласних незалежно від відстані та місця проживання;

безкоштовний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, по-вітряним або між міським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-відсотковою знижкою.

З обласного бюджету надаються такі компенсаційні виплати та пільги:

- відповідно розпорядженню голови Запорізької ОДА від 09.02.2018 №76 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених в обласному бюджеті для надання одноразової адресної грошової допомоги військовослужбовцям, які беруть (брали) безпосередню участь в

антитерористичній операції, та сім'ям загиблих військовослужбовців, які брали безпосередню участь у зазначеній операції, на компенсацію витрат, пов'язаних з розробленням документації із землеустрою для відведення земельної ділянки для індивідуального житлового будівництва, особистого селянського господарства, садівництва, городництва» учасникам АТО та членам сімей загиблих/померлих військовослужбовців, виплачується грошова допомога на компенсацію витрат за розроблення документації із землеустрою для відведення земельної ділянки. Протягом 2019 року 29 учасникам АТО та членам сімей загиблих/померлих військовослужбовців, виплачено грошову допомогу на компенсацію витрат за розроблення документації із землеустрою для відведення земельної ділянки на загальну суму 73797,99 грн.;

– відповідно розпорядження голови Запорізької ОДА від 16.06.2017 № 286 «Про затвердження Порядку використання коштів обласного бюджету, виділених на надання грошової компенсації інвалідам війни III групи із числа військовослужбовців, які брали безпосередню участь в АТО та потребують поліпшення житлових умов, для придбання житла» приймаються документи для виплати грошової компенсації для придбання житла;

– відповідно розпорядження голови Запорізької ОДА від 13.09.2017 № 484 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених в обласному бюджеті для надання одноразової грошової допомоги на виготовлення та встановлення надгробка на могилі загиблого учасника АТО», члени сім'ї загиблих військовослужбовців отримали одноразову грошову допомогу на виготовлення надгробків на могилі загиблого учасника АТО. Протягом поточного року 1 особі виплачено компенсацію у сумі 18530,00 грн.;

– згідно з обласною програмою «Назустріч людям» учасникам АТО та особам з інвалідністю внаслідок війни надається щорічна адресна допомога до Дня захисника України (по 500 грн. на особу) та виплачується щомісячна

допомогу особам з інвалідністю внаслідок війни, статус яким встановлено за безпосередню участь в зоні проведення антитерористичної операції;

За рахунок місцевого бюджету надаються такі компенсаційні виплати та пільги:

– за рахунок коштів міської програми «Милосердя» на лікування, або у випадку скрутних життєвих обставин, надається грошова допомога військовослужбовцям, які брали участь в АТО та членам сімей загиблих/померлих військовослужбовців. Протягом поточного року за рахунок коштів міської програми «Милосердя» надано грошову допомогу військовослужбовцям, які брали участь в АТО та членам сімей загиблих/померлих військовослужбовців 14 особам на загальну суму 31500,00 грн.;

– рішення виконавчого комітету Мелітопольської міської ради Запорізької області від 12.04.2018 № 68/4 затверджено Порядок призначення одноразової виплати на придбання будівельних матеріалів та обладнання для проведення ремонту житла сім'ям загиблих військовослужбовців з числа учасників антитерористичної операції, щодо призначення одноразової виплати на придбання будівельних матеріалів та обладнання для проведення ремонту житла сім'ям загиблих військовослужбовців з числа учасників антитерористичної операції за рахунок коштів міського бюджету;

– відповідно до міської програми «Стоматологічна допомога окремим категоріям населення м. Мелітополя» учасникам АТО та членам їх сімей надаються стоматологічні послуги з зуболікування, також учасникам АТО надаються стоматологічні послуги з зубопротезування;

– за рахунок державного, обласного та місцевого бюджету з метою забезпечення послугами з оздоровлення та відпочинку дітей, один із батьків яких загинув, постраждав або бере участь в антитерористичній операції, до дитячих закладів оздоровлення та відпочинку у літній період щороку направляються діти вищезазначених осіб. З метою забезпечення послугами з оздоровлення та відпочинку дітей, один із батьків яких загинув, постраждав

або бере участь в антитерористичній операції протягом 2019 року до дитячих закладів оздоровлення та відпочинку було направлено 53 дитини зазначених категорій, у тому числі:

- 33 - за рахунок коштів міського бюджету;
- 18 дітей за путівками, виділеними з обласного бюджету;
- 2 дитини за рахунок державного бюджету;
- щорічно під час проведення видовишно-розважальних заходів (відвідування пересувних цирків, театральних вистав, святкових програм тощо) діти з сімей учасників АТО безкоштовно в якості благодійної допомоги відвідують такі заходи.

Управлінням та лікувально-профілактичними закладами міста проводиться постійний моніторинг щодо необхідності проведення протезування кінцівок та забезпечення технічними засобами реабілітації учасників АТО.

Розпорядженням міського голови від 26.06.2015 №481-р затверджено порядок організації роботи мультидисциплінарної команди для надання консультацій і сприяння в вирішенні нагальних проблем учасників антитерористичної операції, членів їх сімей, демобілізованих військовозобов'язаних.

Отже, у напрямку психологічної підтримки і супроводу рекомендуємо вирішення таких практичних завдань: забезпечення психологічної реабілітації учасників АТО та членів їхніх сімей; налагодити професійне навчання та підвищення кваліфікації психологів з метою набуття навичок і досвіду роботи з травмою та ПТСР, в тому числі фахівців центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; затвердити єдиний державний підхід надання послуг психологічної реабілітації та психологічного супроводу осіб постраждалих від травми.

Варто також забезпечити: системний моніторинг потреб учасників АТО та членів їхніх сімей, з метою своєчасного реагування та відповідного державного регулювання; запровадити систему оцінки якості та обліку

надаваних послуг; запровадити єдиний понятійно-категоріальний апарат в означеній сфері, з метою відображення його в правових нормах; сприяти утворенню груп самопомоги та взаємодопомоги і залучення учасників АТО до таких груп; забезпечити створення та цілодобову належну роботу «телефону довіри» для учасників АТО та членів їхніх сімей; організовувати систематичні зустрічі даної категорії осіб з посадовцями високого рівня з метою отримання зворотного зв'язку про потреби, проблеми.

У напрямку соціальної і професійної адаптації пропонуємо забезпечити системне інформування учасників АТО про можливість отримання послуг соціальної і професійної адаптації; надання учасникам АТО, звільненим від військової служби послуг професійної орієнтації та профнавчання; належну якість послуг соціальної і професійної адаптації; стимулювання конкуренцію серед надавачів послуг (підвищить рівень якості послуг); організувати серію навчань (семінарів, тренінгів) для відкриття власної справи та формування навичок ведення підприємницької діяльності в цієї категорії осіб; інформувати учасників АТО та членів їхніх сімей щодо можливості надання державної цільової підтримки на здобуття професійно-технічної та вищої освіти.

У напрямку санаторно-курортного лікування, оздоровлення і відпочинку: розробити механізм організованого відпочинку з родинами учасників АТО.

У напрямку медичного забезпечення та лікування (в тому числі дороговартісного за кордоном) забезпечити: проведення періодичних медичних оглядів демобілізованих учасників АТО, та в разі потреби направлення на стаціонарне лікування; повного медичного забезпечення, у тому числі в госпіталях для ветеранів війни.

У напрямку вирішення житлових і земельних питань (капіталізації): вжити заходів щодо належної роботи програм пільгового кредитування на купівлю, будівництво та ремонт житла учасниками АТО, зокрема шляхом залучення міжнародних фінансових інституцій; забезпечити узгодження

норм законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про банки та банківську діяльність» щодо термінів на які надаються позики ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» на будівництво, реконструкцію або ремонт житла, приєднання до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок за пільговими процентними ставками.

У напрямку забезпечення належного рівня доходу та оптимізації витрат: запровадити створення бізнес-програм для учасників та інвалідів з числа АТО, членів їхніх сімей, встановлення мінімального рівня грошового забезпечення даної категорії осіб; вжити заходів щодо залучення учасників АТО, звільнених від військової служби для подальшої військової служби за контрактом.

Необхідно забезпечити системне військово-патріотичне виховання молоді.

Важливим та своєчасним на сьогодні є питання щодо того, щоб: забезпечити захист прав учасників АТО, які перебувають (перебували) в полоні, незаконно утримуваних окупаційною адміністрацією Російської Федерації, або її збройних формувань шляхом встановлення відповідного статусу та прийняття проекту НПА; здійснювати системний контроль за реалізацією програм соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей та систематичне оновлення сайтів регіональних, місцевих органів праці, соціального захисту населення про діючі програми соціального захисту учасників АТО.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження сформульовано такі висновки. Визначено стан дослідження проблеми державного-управлінського забезпечення соціальною гарантією учасників АТО та членів їхніх сімей, розкрито зміст базових понять і категорій. Установлено, що незважаючи на підвищення практичного і наукового інтересу до проблеми соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, про фрагментарність сучасних досліджень свідчить розгляд лише окремих аспектів досліджуваної теми. Розкрито сутність соціального захисту та його особливості стосовно учасників АТО у вітчизняній системі соціального захисту населення. Сформульовано визначення категорій «соціальний захист», «соціальний захист учасників АТО», «соціальні гарантії», «соціальні стандарти» і «соціальні пільги».

Запропоновано доповнити принципи державного регулювання в указаній сфері принципами відповідності орієнтирів, цільової спрямованості, спільної відповідальності.

Узагальнено кращі зарубіжні практики Австралії, Грузії, Польщі, Канади, Південної Кореї, Сполучених Штатів Америки, у сфері державного регулювання соціального захисту ветеранів війни та запропоновано шляхи їх імплементації в систему державного регулювання України.

Аналізом за визначеними критеріями (локальні особливості, нормативно-правове та організаційно-інституційне забезпечення) охоплено напрацювання щодо можливостей залучення міжнародної та державної підтримки (грантів) на соціальні, підприємницькі, спортивні ініціативи ветеранів війни, зміни підходів до фізичної та психологічної реабілітації, в тому числі членів їхніх сімей, упровадження стандартів якості соціальних та інших видів послуг, обліку і належного захисту персональних даних, створення умов для спрощення взаємодії ветерана з представниками органів влади та контролю за дотриманням зобов'язань органів влади у сфері соціального захисту ветеранів війни.

Розроблено практичні рекомендації органам публічної влади щодо вдосконалення механізмів державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей за векторами.

У межах першого вектору визначено заходи щодо забезпечення фізичного, психічного та духовного здоров'я учасників АТО та членів їхніх сімей за окремими напрямками, у межах другого – щодо забезпечення сприятливого зовнішнього соціального середовища. Розроблені пропозиції стосуються, зокрема, вдосконалення нормативно-правового, організаційно-інституційного механізмів, що передбачає вдосконалення нормативно-правової бази у сфері державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей, роботи органів публічної влади в межах визначених компетенцій за цільовим (проблемно-орієнтованим) підходом до розв'язання проблем цієї категорії осіб, а також ресурсного механізму державного регулювання, що інтегрує кадровий, науково-прикладний, фінансово-економічний, матеріальний та інформаційно-комунікаційний механізми в означеній сфері. Наголошено на необхідності вдосконалення кадрового механізму вироблення належної кадрової політики, зокрема при укомплектуванні штату новоствореного Міністерства у справах ветеранів України залучати експертів з числа учасників АТО з досвідом або без досвіду роботи на державній службі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базиліук П. В. Соціальний захист населення. Київ : Знання, 2010. 132 с.
2. Берданова О, Гринчук Н. Шляхи вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування щодо надання послуг соціального захисту. *Вісн. НАДУ*. 2014. № 1. С. 293–297.
3. Берездецька Л. В. Особливості користування державними програмами демобілізованими учасниками АТО в українському суспільстві. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Випуск 1/2 (29-30). URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/118976/113779>. (Дата звернення: 15.01.2019).
4. Бідак В. Складові системи державного регулювання соціального розвитку і соціального захисту. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 1. С. 35–41.
5. Вапнярчук Н. М. Пільга як одна з форм системи соціального забезпечення. *Право і суспільство*. №3 (ч.3). 2015. С. 97-101.
6. Вишновецька С. В. Основні теоретичні підходи до поняття соціальної безпеки. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів : тези допов. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовт. 2018 р.)*. Київ : 2018. С. 14-17.
7. Воробйов В. В. Досвід провідних країн світу в управлінні сферою охорони здоров'я. *Форум права*. 2011. № 2. С. 139–146. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11vvvcoz.pdf>. (дата звернення: 15.10.2019).
8. Гошовська В. А. Соціальна реальність у контексті розбудови демократичного суспільства : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 292 с.
9. Дегтярєва І. О. Багаторівневе регіональне врядування та багаторівневе регіональне управління: аналіз співвідношення сутнісних характеристик. *Міське самоврядування. Державне управління*. 2016. №2 (54). С.124-129.

10. Дегтярєва І. О. Інновації в державному і муніципальному управлінні як необхідна умова соціально-економічних досягнень в сучасній Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.* 2014. Вип. 1. С. 5-11.

11. Державне регулювання системи соціального захисту населення / Ю.О.Махортов, Н.А. Телічко. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації* : тези доповідей II Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 23 квітня 2015 р.). Т. 2. Київ : ВЦ КНУКіМ, 2015. С. 240-243.

12. Державне управління та державна служба: словник-довідник / уклад. О.Ю.Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с.

13. Деякі питання Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 416. (дата оновлення: 16.03.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/416-2014-%D0%BF>. (дата звернення: 18.05.2018).

14. Деякі питання медичного забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських, які беруть участь в антитерористичній операції та здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 352-р. (дата оновлення: 12.05.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/352-2017-%D1%80>. (дата звернення: 18.05.2019).

15. Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 518. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF>. (дата звернення: 15.01.2019).

16. Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 р. № 336. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/336-2016-%D0%BF>. (дата звернення: 15.01.2019).

17. Дегтяр О. А. Державне управління соціальною сферою та соціальна відповідальність бізнесу. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 2. С. 162-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_2_25.

18. Дмитренко Ю. П. Проблеми соціального захисту співробітників військових формувань у контексті запровадження в Україні європейських стандартів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 115-122.

19. Довбенюк Д. Напрямки співпраці Служби зайнятості та об'єднаних територіальних громад як запорука успішного розвитку регіональних ринків праці. *Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах* : збірник матеріалів круглого столу (Київ, 18 квітня 2018 року) / за заг. ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони. Київ : ІПК ДСЗУ, 2018. С. 88-91.

20. Дубич К. В. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2015. 451 с.

21. Дубич К. В. Сучасна система надання соціальних послуг України. *Державне управління*. 2015. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=821>. (дата звернення: 15.01.2019).

22. Європейська соціальна хартія: міжнародний документ від 03.05.1996 № ETSN 163 (дата оновлення: 07.09.2016). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062. (дата звернення: 07.09.2016).

23. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ (прийнято Генеральною Асамблеєю ООН від 10.12.1948). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення: 15.10.2019)

24. Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П.Л. Шупика (27й випуск). Київ, 2017. 484 с.
25. Земельний кодекс України: Кодекс, Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. (дата звернення: 15.10.2016).
26. Інформаційна довідка щодо функціонування у різних державах міністерств у справах ветеранів. *Українська спілка ветеранів Афганістану*. URL: <http://www.usva.org.ua>. (дата звернення: 15.01.2019).
27. Кириченко А. Г. Динаміка первинної інвалідності учасників АТО на прикладі Дніпропетровської області. *Вісник морської медицини*. 2016. № 2. С. 207-211.
28. Коваль О. П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». *Стратегічні пріоритети*. № 2 (39). 2016. С. 58-65.
29. Коваль О.П. Соціальна безпека: сутність та вимір (наук. доповідь). Київ, 2016. 34 с. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2016.../social_bezpeka.pdf. (дата звернення: 06.05.2017).
30. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. №30. 141 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 15.10.2019).
31. Кочемировська О. А., Пищуліна О. М. Основні напрямки оптимізації системи соціального захисту в Україні. Київ, 2012. 54 с.
32. Кропельницька С. О., Солоджук Т. В. Формування системи соціального забезпечення осіб, які постраждали від АТО в Україні. *Фінансові послуги. Всеукр.наук.-аналіт. журнал*. Київ, 2016. № 5 (119). С. 27-31.
33. Кундицький О. О. Соціальне страхування та особливості його фінансового забезпечення в Україні. *Економіка та управління національним господарством* / Мукачівський державний університет, 2017. Вип № 10. С.94-100.

34. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист : навч. посібник із соц.політики / Е. Лібанова, О. Палій. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 491 с.
35. Лист Державної служби у справах ветеранів та учасників антитерористичної операції від 31.05.2019 р. № 2113/02/05.2-19.
36. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>. (дата звернення: 15.10.2019).
37. Основи законодавства України: підручник / В.І. Кириленко та ін.; за заг. ред. В.І. Кириленка. Вінниця : Нова книга, 2002. 616 с.
38. Поважний О. С. Корпоративне управління : підручник / О. С. Поважний, Н. С. Орлова, А. О. Харламова. Київ : Кондор, 2013. 244 с.
39. Полулях П. В. Надання пільг громадянам України: соціально-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка*. 2010. Вип. 2. С. 206-212.
40. Приймак Ю. О. Соціальні послуги в моделях соціальної політики Європи. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття* : наукова конференція молодих вчених / Харківська Державна академія культури. Харків, 2007. С. 116–117.
41. Приходько В. П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика і досвід*. №15. 2013. С.6-8.
42. Про вищу освіту : Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. (дата звернення: 15.01.2019)
43. Про відзнаку Президента України "За участь в антитерористичній операції" : Указ Президента України від 17.02.2016 р. № 53/2016. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/53/2016?test=>. (дата звернення: 15.01.2019).

44. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 24.02.2018 р. №141-VIII). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>. (дата звернення: 15.01.2019).

45. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці : Закон України від 28.12.2014 р. №77. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/77-19>. (дата звернення: 15.01.2019).

46. Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : Закон України від 06.05.2014 р. № 1233-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#n69>.

47. Про волонтерську діяльність : Закон від 19.04.2011 р. № 3236-VI; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>. (дата звернення: 15.10.2019).

48. Про громадські об'єднання : Закон від 22.03.2012 р. № 4572-VI; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>. (дата звернення: 15.10.2019).

49. Про гуманітарну допомогу : Закон від 22.10.1999 № 1192-XIV; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1192-14> (дата звернення: 15.10.2019)

50. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон від 19.06.2003 № 975-IV; URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/975-15> (дата звернення: 15.10.2019)

51. Про Державний бюджет України на 2015, 2016, 2017, 2018 рр.: Закон, Бюджет; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2019)

52. Про державні нагороди України: Закон від 16.03.2000 № 1549-III; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1549-14> (дата звернення: 15.11.2019)

53. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон від 05.10.2000 № 2017-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення: 15.10.2019)

54. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон від 21.11.1992 № 2811-XII; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> (дата звернення: 15.01.2019)

55. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон від 01.06.2000 р. № 1768-III; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14> (Дата звернення: 15.01.2019)

56. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон від 18.05.2004 № 1727-IV; URL.:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1727-15> (дата звернення: 21.11.2019)

57. Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 18.03.2015 № 150/2015; URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/150/2015> (дата звернення: 15.01.2019)

58. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 24.06.2004 № 1875-IV; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1875-15> (дата звернення: 15.10.2019)

59. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон від 15.04.2014 № 1207-VII; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 15.01.2019)

60. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон від 02.03.2000 р. № 1533-III; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 15.01.2019)

61. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон від 23.09.1999 № 1105-XIV; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 15.01.2019)

62. Про зайнятість населення: Закон від 05.07.2012 № 5067-VI; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 15.10.2019)

63. Про заохочення військовослужбовців - учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 19.05.2014 №

480/2014; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/480/2014> (дата звернення: 15.01.2019)

64. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон від 01.07.2010 № 2411-VI; URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 15.01.2019)

65. Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1275-р.: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-2015-%D1%80>

66. Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції: Розпорядження КМУ від 31.03.2015 № 359-р; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/359-2015-%D1%80> (дата звернення: 02.01.2019)

67. Про затвердження плану міжвідомчих заходів з адаптації до мирного життя учасників антитерористичної операції: Розпорядження КМУ від 13.01.2016 № 10-р; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/10-2016-%D1%80> (дата звернення: 15.01.2019)

68. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423 – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF> (дата звернення: 15.01.2019)

69. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру учасників антитерористичної операції: наказ Міністерства соціальної політики України від 06 лютого 2015 р. № 114; URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0211-15> (дата звернення: 15.01.2019)

70. Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції,

забезпеченні її проведення: постанова Кабінету Міністрів України, Порядок від 08.09.2015 № 685; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF> (дата звернення: 15.01.2019)

71. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 413. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF/paran10#n10> (дата звернення: 15.10.2019).

72. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: Кабінет Міністрів України; Постанова, Порядок, Форма типового документа [...] від 27.12.2017 № 1057; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF> (дата звернення: 15.01.2019)

73. Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського: наказ Міністерства внутрішніх справ від 11 січня 2016 р. № 4; URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0163-16> (дата звернення: 15.01.2019)

74. Про захист персональних даних: Закон від 01.06.2010 № 2297-VI; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 15.10.2019)

75. Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо створення Міністерства України у справах ветеранів – центрального органу виконавчої влади для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни: Постанова Верховної Ради України від 27.02.2018 № 2294-VIII. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2294-19> (дата звернення: 15.01.2019)

76. Про звернення громадян: Закон від 02.10.1996 № 393/96-ВР; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%8> (дата звернення: 15.10.2019)

77. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 №1632-VII. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18>

78. Про інформацію: Закон від 02.10.1992 № 2657-XII; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/para0124#o124> (дата звернення: 15.10.2019)

79. Про Координаційний центр з надання правової допомоги – URL: <http://legallaid.gov.ua/ua/pro-tsentr> (дата звернення: 15.01.2019)

80. Про надання статусу учасника війни деяким особам: Постанова Кабінет Міністрів України; від 23.09.2015 № 739; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/739-2015-%D0%BF> (дата звернення: 15.01.2019)

81. Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян: Указ Президента України від 29 жовтня 2014 року № 835/2014; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835/2014> (дата звернення: 15.01.2019)

82. Про оплату праці: Закон від 24.03.1995 №108/95; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.10.2019)

83. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII; Дата оновлення: 09.08.2019. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 09.08.2019)

84. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон від 18.01.2018 № 2268-VIII; URL:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2268-19/paran95#n95> (дата звернення: 15.10.2019)

85. Про особливості призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності резервістам, які безпосередньо брали (беруть) участь в антитерористичній операції: постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 691. URL.: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248479902> (дата звернення: 15.01.2019)

86. Про охорону дитинства: Закон від 26.04.2001 № 2402-III; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 15.01.2019)

87. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII; URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 15.10.2019)

88. Про підтримку розвитку системи спортивної реабілітації учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: Указ Президента України від 12.05.2018 № 123/2018; (План організації виконання однойменного Указу Президента схвалено на засіданні Кабінету Міністрів України 23 травня 2018 р., протокол № 19). URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/123/2018> (Дата звернення: 15.01.2019)

89. Про порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1994 № 94 (зі змінами і доповненнями від 05.05.2016). – URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-94-п>

90. Про поховання та похоронну справу: Закон від 10.07.2003 № 1102-IV URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1102-15> (Дата звернення: 15.01.2019)

91. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон від 05.03.1998 №183/98-ВР; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 15.10.2019)

92. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV; Дата оновлення: 03.07.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15> (дата звернення: 05.07.2019)

93. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014; URL.:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/405/2014> (Дата звернення: 15.10.2019)

94. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року "Про заходи щодо створення належної матеріально-технічної бази для лікування, реабілітації та оздоровлення військовослужбовців та інших осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, а також учасників бойових дій та інвалідів війни": Указ Президента України від 12.03.2015 № 140/2015; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/140/2015> (Дата звернення: 15.01.2019)

95. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Воєнної доктрини України": Указ Президента України, Доктрина від 24.09.2015 № 555/2015; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/paran2#n2> (Дата звернення: 15.01.2019)

96. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України": Указ Президента України від 06.06.2016 № 240/2016; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/240/2016> (Дата звернення: 15.01.2019)

97. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року "Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року": Указ Президента України від 22.03.2017 № 73/2017 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/73/2017> (Дата звернення: 15.01.2019)

98. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»: Указ Президента України № 116/2018 від 30.04.2018 року. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1162018-24086>. (Дата звернення: 15.10.2019)

99. Про соціальний діалог в Україні: Закон від 23.12.2010 № 2862-VI; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2862-17> (Дата звернення: 15.11.2019)

100. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII; Дата оновлення: 01.01.2019 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 03.01.2019)

101. Про соціальні послуги: Закон від 19.06.2003 № 966-IV; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (Дата звернення: 15.10.2019)

102. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон від 21.06.2001 № 2558-III; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2558-14/para023#o23> (Дата звернення: 15.01.2019)

103. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII; URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (Дата звернення: 15.10.2019)

104. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998 № 203/98-ВР. Дата оновлення: 31.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.09.2019)

105. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015. – URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran10#n10 (Дата звернення: 15.01.2019)

106. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року: розпорядження, Концепція від 12.07.2017 № 475-р; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80> (Дата звернення: 15.01.2019)

107. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон від 02.09.2014 № 1669-VII; URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1669-18> (Дата звернення: 15.01.2019)

108. Про транспорт: Закон від 10.11.1994 № 232/94-ВР; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 15.10.2019)

109. Про утворення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2014 № 326. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-2014-%D0%BF> (Дата звернення: 15.01.2019)

110. Психолого-психіатрична допомога постраждалим у збройних конфліктах : метод. рекомендації. Націон. мед. ун-т ім. О.О. Богомольця / О.К.Напрєєнко та ін. Київ. 2014. 26 с.

111. Рингач Н. О. Звонар В. П. Негативні і позитивні соціальні наслідки дестабілізації суспільно-політичної системи в Україні. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 3-4. С. 56-68.

112. Рингач Н. О., Котенко Т. М. Заходи з забезпечення оздоровлення та відпочинку учасників антитерористичної операції та членів їх сімей в системі соціального захисту України. Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання

завдань в особливих умовах : матеріали наук-практ. конф. (Київ, 7 черв. 2018 р.). Київ. : НУОУ, 2018. С. 207–211.

113. Рошканюк В. М. Визначення поняття «соціальний захист» в теорії права соціального забезпечення. *Форум права*. 2012. № 3. С. 626-630.

114. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Соціальна і гуманітарна політика. Вісник НАДУ*. 2011. №3. С. 194-204.

115. Солдатенко М. О. Соціальний захист за державними стандартами. *Соціальний захист: Щомісячний інформаційний та науково-виробничий журнал*. 2006. № 10. С. 30-32.

116. Соціальна політика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Шевчук; ред.Л. Кириєнко. Львів. : Світ, 2005. 400 с.

117. Сухарєв С., Васильєв Д. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Київ, 2015. 56 с.

118. Туленков М. В. Соціальний захист у соціологічному вимірі : монографія. Київ. : ІПК ДСЗУ, 2010. 178 с.

119. Харечко Д. О. Державне регулювання реалізації житлових прав громадян України. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (м.Львів, 15 квіт. 2016 р.) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. С.39-42.

120. Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних сил України та його суть. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5696>. (дата звернення: 03.08.2018).

121. Шрамович С., Хоменко В. Александр Тручинов: «Наша задача – продвигаться на восток». *BBC News*. 2017. 14 квіт. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-39567526>. (дата звернення: 20.09.2019).

122. Ярхо А. М. Правові аспекти надання пільг громадянам за законодавством України. *Соціальний захист*. 2001. № 12. С. 50-52.
123. Department of Veteran`s Affairs. Legislation. <https://www.dva.gov.au/aboutdva/legislation> Veteran Card. <https://www.dva.gov.au/providers/dva-health-cards> (Дата звернення: 15.01.2019)
124. Devereux, S. & Sabates-Wheeler, R. Transformative social protection. IDS Working Paper 232. XPS Limited, Brighton UK: IDS, 2004. URL: <http://www.ids.ac.uk/files/dmfile/Wp232.pdf>. (Дата звернення: 15.10.2019).
125. Kotenko T., Horemykina Yu. Social protection of ATO participants and their families in Ukraine: an analytical review and promising measures. *Journal of Geography. Politics and Society*. 2018. 8(1). 24–40. 395. / Ministry of Patriots and Veterans Affairs, South Korea. URL: <http://english.mpva.go.kr/basic/content/content.asp?sgrp=D01&siteCmsCd=CM0015&topCmsCd=CM0026&cmsCd=CM0051&pnum=2&cnum=4>. (Дата звернення: 15.01.2019).
126. Obradović N. War Veteran`s Policy in Bosnia and Herzegovina. *Revija za Socijalnu Politiku*. Zagreb, 2017, Vol. 24 Issue 1, p. 93-106. URL: 10.3935/rsp.v24i1.1367
127. RAND. Research and Development. URL: <https://www.rand.org/multimedia/podcasts/veterans-in-america/why-so-many-military-women-think-about-suicide.html>. (Дата звернення: 15.10.2019).
128. Social security. Definition from the Cambridge Advanced Learner`s Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/social-security>. (Дата звернення: 15.01.2019)
129. Social Work Policy Institute (Veterans). URL: <http://www.socialworkpolicy.org/research/veterans.html>. (Дата звернення: 15.10.2019).
130. The World Book Encyclopedia (Vol. 22-18). Chicago; London; Sydney; Toronto, 1994. P. 98.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Бурцева Ганна Олександрівна, студент(ка) 2 курсу,
форми навчання заочної, факультету соціальної філософії та управління,
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», адреса
електронної пошти aneta8080@ukr.net,

підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
«Державно-управлінське забезпечення соціальних гарантій учасникам АТО»
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що
визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких
ознайомлений/ознайомена;

заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є
ідентичною її друкованій версії;

згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям
академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою
інтернет-системи а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї
системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____
Дата _____ Підпис _____ ПІБ(науковий керівник) _____